Дзсп.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (10302) | 1977 чылдың январь 13, четверг | 1925 чылда үнделгелеттинген | Өртээ 2 көп.

ОКТЯБРЬНЫҢ 60 ЧЫЛЫНГА

Тываның транспорт эргелелиниң автобүдүрүлгелериниң коллективтери шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң онгу беш чылының баштайгы чылын чедиишкиннер-биле дооскаш, амгы үеде ийиги чылдың баштайгы айының планныг даалгаларын күүседип, эрткен чылдыындан-даа артык шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Автобүдүрүлгелерниң чолаачылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш септекчилери боттарынга бедиткен чаа хүлээлгелерни ап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл юбилейин күш-ажылчы төлептиг белектер-биле уткуур дээш чарышты улам калбартып турар.

Эргелелдиң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи үшкү автобүдүрүлге чериниң колонналарының, бригадаларының болгаш тус-тус чолаачыларының аразында социалистиг чарыштың негелделерин эде көрүп, чаа-чаа улуг сорулгаларны салган. Октябрьның 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарыш дугайында чугаалажыр дээш коллективтиң кежигүннери чыглып келгеннер. Олар боттарының курлавырларын болгаш аргаларын санап көргеш, тодаргай хүлээлгени алган.

АТБ-ниң С. Домрачев, В. Новиков, И. Иваненко болгаш Н. Чуканов удурткан мурнакчы бригадаларының кежигүннери эгелекчи саналды үндүрүп, Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейинге чедир онгу беш чылдың ийи чылының даалгаларын долдур күүседирин хүлээнген.

№ 3 АТБ-ниң хоочуннары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары И. Захаров, П. Шуберт, М. Петренко, В. Ивкин болгаш өске-даа, ниитизи-биле 26 кижи, боттарынга тус-тус бедик хүлээлгелерни ап, бүгү улустуң байырлалының хүнүнде ийи чылдың даалгаларын күүседирин база хүлээнген.

АТБ-ниң үстүнде айыттынган бригадалары каттышкаш, бо чылын пландан ажыр 29 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүр болгаш 1.628,3 тонна-километрни эртерин боттарының социалистиг хүлээлгезинде айыткан.

Чарыштың эгелекчилери АТБ-ниң өске-даа ажылдакчыларын, ылангыя септекчилерни шалыпчы күш-ажылче, Улуг Октябрьның 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче кыйгырганнар.

КӨДЭЭГЕ МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

Онгу беш чылдың ийиги күш-ажылчы чылы эгелээн. Совет кижилер партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу демисежип турар.

Бо хүннерде солуннарда колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларга, эртемденнерге, көдээ ажыл-агыйының специалистеринге, көдээге материал-техниктиг чепсектерни берип турар үлетпүрнүң ажылдакчыларынга, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң чагаазын парлаан. Дүүнгү солуннарда СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалы үнген.

Ынчангаш бо чагаада болгаш доктаалда айыттынган сорулгаларны ажылчы чоннуң, ылаңгыя көдээниң ажыл-ишчилериниң угаан-медерелинге чедирер дээш партия, совет профэвилел болгаш комсомол организациялары, пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар масса-политиктиг ажылды күштелдирер ужурлуг. Хамыкты мурнай хойжулар, механизаторлар, саанчылар, көдээ ажыл-агыйының специалистериниң болгаш албан-хаакчыларының аразынга дээштиг тайылбыр ажылын чорудар апаар. Партия Төп Комитединиң чагаазында илереттинген кол-кол бодалдарны маңаа кысказы-биле айтып көрээлиңер.

Совет көдээниң ишчилери агаар-бойдустуң тургускан бергелерин ажып эртип, эрткен чылын улуг тиилелгени чедип алган: рекордтуг 1973 чылдың деңнелинден ажыг, 224 миллион тонна тарааны ажаап алган. Күрүнеге 92 миллион тонна тарааны саткан. Хөвеңниң болгаш өске-даа культураларның эки дүжүдүн өстүрүп, малга дыка хөй чем-суурну белеткээн.

Ындыг-даа болза, ховуларның дүжүткүрүн, чер ажылының культуразын бедидеринче, эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, гектар бүрүзүнден хөй тарааны алырынче, тараа бүдүрүлгезин хөгжүдеринче моон соңгаар-даа онза кичээнгейни салырын СЭКП Төп Комитединиң чагаазында айыткан. Моон ужун эрткен чылын дүжүт дээш демиселдиң үезинде чедер-четпестерни хандыр сайгарып, оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, мурнакчы дуржулганы деткиир болгаш нептередир, часкы тарылгага техниканы, үрезинни, кадрларны ыяк белеткээр.

СЭКП ТК-ның чагаазында бо чылын мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин онза сорулгаларның бирээзи кылдыр санап турар. Ында мынча дээн: «Төрүттүнген бызааларны, хаван оолдарын болгаш хурагannарны бүрүн камгалап алырын хандырары — ол болза малдың чүгле баш санын болгаш продукция бүдүрерин өстүреринге эвес, харын-даа ол адырның келир үеде таарымчалыг өзеринге база үндезин болур». Ниитиниң малын хүр-менди кыштадырынче бүгү күштү мөөңнеп, ооң чеминиң курлавырларын чөп ажыглаар, мал чемин болбаазырадып кылырын организастаар, оларның хоолулуг болурун бедидип, ажыл-агый бүрүзүнге мал чеми белеткээр цехтер үзүктел чокка болгаш ылавылалдыг ажылдаарын чедип алыр ужурлуг бис.

Тываның көдээде ажыл-ишчилери бо сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турар. Ынчалзажок часкы тарылгага белеткелде болгаш мал кыштаглаашкынында хожудаашкыннар болгаш бергедээшкиннер тургулап келген. Чоокта чаа СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели колхозтарда болгаш совхозтарда мал кыштаглаашкынының байдалын чугаалажып көргеш, соок улгатканының база кышкы одарларда харның хөртүктелип доңганының түңнелинде мал кыштаглаашкынын эрттирериниң байдалдарының онза нарыыдааны-биле холбаштыр, дыка хөй черлерде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары база тускай эртемниглери дээштиг хемчеглерни албайн турарын улуг сагышсырал-биле демдеглээн болгай.

Шак мындыг янзылыг четпестер дугайын редакцияга келген чагаалар база херечилеп турар. СЭКП Төп Комитединиң чагаазы көдээниң ишчилерин хей-аът киирип, оларның харыысалгазын бедиткениниң дугайын Ак-Туругда М. Базыр-Сады дыңнатпышаан, мынча деп бижээн: «Көк-кыс Лааның кодазында төрээн хойнуң саны чүс ажа берген, а ында тудум-даа сиген чок. Ук малчын даргаларынга «Улуг-Хөвүда чайын белеткеп алган ийи сарaат сигенимни эккелдирип берип көрүңер» деп каш-даа катап четкен, дилег ам-даа бүтпээн. Малчыннарга мындыг кичээнгей чок чорукту шүгүмчүлээн шак мындыг чагаалар эвээш эвес келгилээр.

Ынчангаш чер-черлерде партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары, ында пропагандистер, агитаторлар, редколлегияның кежигүннери, политинформаторлар амгы үеде ажылдың эң чугула участогу — мал кыштагладыышкынынче кол кичээнгейни углаар ужурлуг. Кыштагларда малчыннарга СЭКП Төп Комитединиң чагаазын ажыл-агыйның амыдыралы-биле хандыр холбап тайылбырлаарындан аңгыда, оларга тодаргай дузаны көргүзүп, хойжуларның, инек кадарчыларының, чылгычыларның ажыл-амыдыралын сонуургап, четпестерни чайладырының бүгү-ле хемчеглерин алыр.

Пропаганда ажылдакчылары малчыннарны күш-ажылче сорук киирбишаан, мурнакчы дуржулганы сөстүң болгаш хана парлалгазының дузазы-биле нептеретсе чогуур. Кыштаглаашкынга ыяк белеткенген, малын хүр-менди азырап орар хойжуларның дугайында чылыг сөстү сөглеп, аңаа белеткел чок ужурашкаш, ам бергедээшкиннерге таваржып турар кижилерни чүге шүгүмчүлеп болбас деп. «Хой бүрүзүнден — хураган», «Инек бүрүзүнден — бызаа», «Бе бүрүзүнден — кулун», амгы үениң бо дайынчы лозуңнары чүгле малчыннарга эвес, а көдээниң бүгү ажыл-ишчилеринге хамааржыр.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга масса-политиктиг ажыл бо лозуңнарны амыдыралга боттандырар дээш пропаганданың бүгү-ле хевирлерин ажыглап, социалистиг чарыштың дээштиин, ооң түңнелдерин бүгү кижилер билип алырын хандырар ужурлуг.

Көдээде кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткили, угаан-медерели болгаш ажыл-ижи малды хүр кыштагладырынче угланган турар ужурлуг. Ынчангаш бүгү ажылдакчыларның бо талазы-биле харыысалгазын бедидер дээш партия организацияларының масса-политиктиг ажылын чер бүрүзүнге калбартып, ооң дээштиг чоруун бедидер херек.

БО ХҮННЕРНИҢ ОНЗА СОРУЛГАЗЫ — МАЛДЫ ХҮР КЫШТАГЛАДЫРЫ

СЭКП обкомунда

Бедик организастыг болгаш харыысалгалыг чорук ажыл-херектиң чедиишкинин шиитпирлээр

Партия райкомнарының секретарьлары болгаш бюро кежигүннери-биле, райкүүскомнар даргалары болгаш кежигүннери-биле, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, «Сельхозтехниканың» каттыжыышкыннарының болгаш салбырларының, райполарның удуртукчулары-биле, совхозтар директорлары болгаш колхозтар даргалары-биле телефон дамчыштыр чөвүлел хуралды СЭКП обкомунуң бюрозу эрттирген. Чөвүлел хуралга республиканың элээн хөй министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары база киришкен. Ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының байдалын болгаш малды, ооң чаш төлүн менди камгалап алырының талазы-биле сорулгаларны аңаа чугаалашкан. СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИН чөвүлел хуралды ажыткан болгаш башкарып чоруткан.

Соок улгатканының болгаш одарларда харның хөртүктелип доңганының уламындан амгы мал кыштаглаашкынының кончуг берге байдалдарда эртип турар. Байдал ындыг болуп турда, кижилерниң бедик организастыг чоруу болгаш дааңдырган херек дээш харыысалгалыы, мал фермаларынче база кыштагларже чемнер болгаш суг сөөртүрүнге техниканы мергежилдиг ажыглаары, кижилерни аъш-чем продуктулары-биле база оттулар чүүл-биле хандырары, ветеринарлыг болгаш зоотехниктиг ажылды күштелдирери, зарыг база арып баксыраан малдарны камгалап алыры-биле дарый хемчеглерни алыры кажангызындан-даа артык эргежок чугула.

Кыштаглаашкынның байдалын СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хынап көөрге, малдың баш санын улам ынай өстүреринге база ооң продуктулуун бедидеринге мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирериниң онза чугулазын экизи-биле билгеш, мал ажылының ажылдакчыларының ажыл-агый удуртукчуларының хөй нуруузу мал чемнерин чогуур үезинде сөөртүп, малга чылыг суг бээрин таарыштырып, одарларның харын далбыйы-биле тырттырып аштап, зарыг болгаш арган малдарны аңгы кодаңнар кылдыр үзүп, оларны азыралга тургузуп, ветеринар хандырылгазын күштелдирип, төрүттүнген чаш малды хүлээп алыр чылыг кажааларны белеткеп турар болган. Чижээ, Бии-Хемниң дыка хөй ажыл-агыйларында, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарның хөй-хөй колхозтарында база совхозтарында ажыл-херекти ынчаар организастаан, партия райкомнарының болгаш парткомнарның бюро кежигүннерин, чер-чер Советтериниң күүскомнарының кежигүннерин, харыысалгалыг ажылдакчыларны, районнар төптериниң шефтеп турар бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларын ажыл-агыйларга, фермаларга, бригадаларга быжыглаан, төп турлагларда эмнелге-профилактика пунктуларын тургускулаан, эрткен чылын төрүттүнген аныяк малды азыралда тургускан болуп турар.

Ол черлерде малды чылыг суг-биле хандырарын аайлап таарыштырган, мал кажааларын чылыглаан болгаш ам-даа чылыглап турар, кышкы одарларны доктаамал далбыйлап, бодүүн чемнерни чогуур үезинде сөөртүп, оларны хайындырып белеткээш малга берип турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелдериниң активчилери хойларның даваннарының тазарбазынга херек 2,5 муң уктарны кылган.

Барыын-Хемчик районда чаш малга ижиртир кылымал сүттү белеткээрин аайлап таарыштырган, сакманщиктерни шилип тыпкаш, кыштагларже чорудуп турар, хөй-хөй ажыл-агыйларда партийжи-политиктиг ажылды күштелдирген, малды менди камгалап алыры база сүт саалдазын, семиртизыралда малдарның немелде деңзизин бедидери дээш чарышты калбарткан деп, партияның Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар илеткээн. Хөй-хөй черлерде малчыннар дугайында чогуур сагышты салып, ажылдаарынга болгаш чурттаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле оларны хандырган.

Ынчалзажок дыка хөй районнарда, ылангыя Тес-Хем, Бай-Тайга, Өвүр, Кызыл, Каа-Хем районнарда малды ажаарын экижидериниң, ону чем-биле, суг-биле, дус-биле хандырарының, кажаа-хорааны чылыглаарының, чаш мал тургузар чылыг кажааларны белеткээриниң, арыг база арган малдарны үзериниң болгаш эки чемгерериниң бүгү хемчеглерин ам-даа чедир албайн турарын чөвүлел хуралга демдеглээн. Кижилер дугайында чогуур сагыш салыышкыны чамдык черлерде илереттинмейн турар.

Өвүр болгаш Тес-Хем районнарының удуртукчулары, ында ажыл-агыйлар оруктарының харын аштаарынга болгаш одарларны далбыйлаарынга, хыыргыыш белеткээринге, Чөөн-Хемчик база Таңды районнарның шөлдеринде саваңны тырып боодалдаарынга болгаш сөөртүп чедиреринге чогуур оперативтиг чоруун көргүспейн турар. Каа-Хем районда «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Совет Тыва» совхозтар кыш эки болур деп ынаныш-биле кыштаглаашкынче кирген, ол ажыл-агыйларның фермаларында мал чеминиң курлавыры чок, кажаалар чылыглаттынмаан, чаш хураган тургузар чылыг кажааларда суугулар ам-даа салдынмаан. Партияның Каа-Хем райкому, районсоветтиң күүскому болгаш ооң көдээ ажыл-агый эргелели, «Скотопром» трестиң удуртулгазы үстүнде айыткан ажыл-агыйларда тургустунган байдалды чайладырының хемчеглерин ам-даа албаан. Өвүр болгаш Тес-Хем районнарының хөй-хөй мал кыштагларында чем курлавыры чок, суг сөөртүр машиналарның кезии ажыглалдан үнген, өрүмнээн кудуктар орта ажылдаваас, зарыг болгаш арган малдарны аңгылап үзери узамдыккан, чем белеткээр цехтер ажылдавайн турар.

«Барлык», «Бүрен», Ждановтуң аттыг, Тока аттыг совхозтарның, Бай-Тайгада «Кара-Хөл», Кызыл районда «Тере-Хөл», «Х Улуг хурал», Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтарның база өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш ажылдакчылары, хамаарышкан партия райкомнары база райкүүскомнар кыштаглаашкынны эртирерингде болгаш чаш малды хүлээп алырынга белеткелде четпестерни чайладыр дээш быжыг туруштуг болгаш шалыпкын ажылдаары негеттинип турар.

Мал ажаалдазын экижидериниң, малдың чаш төлдерин хүлээп алырының талазы-биле боттуг хемчеглерни саадаашкын чокка алырының эргежок чугулазын СЭКП райкомнарынга болгаш парткомнарга, чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели айыткан. Арыг болгаш арган малдарны, ылангыя дөтпелерни, молдургаларны үзүп, оларны тургузу чемгерилгеге тургузарын практика кырынга организастаар херек. Төрүүр хойларны болгаш хурагannарны концентраттар-биле, сиген-биле, саван-биле, бүдүк-бүрү-биле немей чемгерерин боттандырар, төп турлагларга эмнелге-профилактиктиг пунктуларны тургузар, сүттү солуур чүүлдерни бүдүрерин таарыштырар, янзы-бүрү витаминниг болгаш эмнелге чүүлдерин белеткээр, малдарны чылыг суг-биле суггарар ужурлуг. Кышкы бүгү одарларга харны далбыйлаар.

Чоокку үеде чер болганга хойларның массалыг оолдаашкыны эгелээр. Хурагannар турар кажааларны септеп, чылыглаары, турлагларже сакманщиктерни, ылангыя комсомолчулардан чорудары, малды ветеринария болгаш зоотехния талазы-биле план ёзугаар ажаарын организастаары эргежок чугула. Ынчангаш хой бүрүзүнден бирден эвээш эвес хурагannы алыр ужурлуг.

Чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга эки байдалды тургузарын, хойжу, кадарчы, бызаа ажаакчызы, мал чемгерер кижи, механизатор, специалист бүрүзү ажылхерээниң талазы-биле бедик харыысалгалыг болурун чедип алыры эргежок чугула. Малчыннарның чамдык турлагларынче аъш-чем аймаан, керосинни, оттулар чүүлдү, солуннарны чогуур өйүнде чедирбейн турар фактылар-биле, оларга эмнелге ажылдакчылары ур үе иштинде барбайн баар чүүлдер-биле эптежип черле болбас. Малчыннарның урug-дарыының, уруглар садтарының болгаш яслилериниң дугайында улуг сагышты салыры эргежок чугула. Мал ажылының элээн каш фермаларынга болгаш турлагларынга ажыл-агыйларның специалистериниң болгаш удуртукчуларының чаңгыс хүн иштинде кыска хуусаада баар чоруктарының ажык чогун чөвүлел хуралга демдеглээн. Ындыг чоруушкуннар оларга ажыл-херектиң байдалынче ханызы-биле сиңип кирер, малчыннарның хереглелдерин, кижилерниң ажылын өөренип көөр, ала чогуур эки хемчеглерни чугаалап бээр, ветеринария болгаш зоотехния талазы-биле специалистерниң айтыышкыннарын контрольдаар, чурттакчылыг улуг черлерден ыракта турар кижилер-биле чогумчалыг беседалаар арганы бербейн турар. Малчыннарже баарда аът транспортун чер болганга ажыглаар херек.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, транспорт организацияларының, Тыва респотребсоюзтуң болгаш чамдык өске-даа албан черлериниң удуртукчулары кывар чүүлдү, оттулар чүүлдү, продуктуларны болгаш бирги чергениң эргежок чугула бараанчарын районнарже чорударын күштелдирер, автомашиналарның, ылангыя суг сөөртүр машиналарның болгаш автолавкаларның септелгезин экижидери чугула. Электроэнергияны, кывар-чаар материалдарны, өске-даа материалдыг курлавырларны камнаарынче кыжениишкиннерни угдарының эргежок чугулазын айыткан.

Тываның электри четкизи электроэнергия бээр талазы-биле үзүктелиишкиннерни болдуруп турарын, соок кыштың үезинде янзы-бүрү бажыңдалгаттарның одалга системаларын ажыглалдан үндүрүп турарының фактылары бар дээрзин демдеглеттинген.

Ниитиниң малының хүр кыш ажары, ооң баш санының болгаш продуктулуг чоруунуң өзүлдези дээш, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери дээш СЭКП райкомнары, парткомнар, чер-чер Советтериниң күүскомнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының бүгү ажылдакчылары бүгү хемчеглерни алыр дээрзинге бүзүрелин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Колхозчуларга, совхозтуң ажылчыннарынга, механизаторларга, эртемденнерге, көдээ ажыл-агыйның специалистеринге, көдээге материал-техниктиг чепсектерни берип турар үлетпүрнүң ажылдакчыларынга, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң чагаазы-биле Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунуң ажылчыннары номчуп таныжып кааш, изиг-биле деткивишаан, ажыл-ишче кыйгырыг кылдыр хүлээп алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилеринде Илья Никифорович Лученков дег мурнакчылар хөй.

Токарь Илья Никифорович Лученков коллективте хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол чүгле бедик мергежилдиг токарь эвес, идепкейлиг чаартыкчы, аныяктарның дагдыныкчызы.

Илья Никифорович токарьның мергежилинге дыка хөй аныяктарны өөреткен. Ол амгы үеде бодунуң оглу Юраны токарь болурунга өөредип турар.

Илья Никифоровичиниң база бир мергежили — механизатор. Эрткен күзүн дүжүт ажаалдазының үезинде ол 480 гектарның тараазын кестирген болгаш 180 тоннаны бастырлаш, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунга чорупп турган.

Амгы үеде И. Н. Лученков онгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседири, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришпишаан, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

ЧУРУКТА: «Кызыл тук» совхозта машина-трактор мастерскаазының мурнакчы токары И. Н. Лученков.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ХАРЫЫВЫС БОЛУР

Ада-ием төөгүзүнден бээр алыс малчын чораан. Амгы өг-бүле тудуп тускайлангазымдан бээр ажыл-ишчи намдарымны мал ажылы-биле холбап, малчыннап эгеледивис. Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозка баштай сарлык малдааш, сөөлүнде хойжулап эгеледивис. Хой ажылынга ам сес чыл болдувус. Сес чыл, эвээш эвес үе. Бо аразында ажыл-иживиске арга-дуржулгавыс-даа шору апарган.

Ажылдап келген үевисте алган социалистиг хүлээлгевисти үргүлчү ажыр күүседип келдивис. Ол бүгүнүң түңнелинде тоску беш чылдың планныг сорулгаларын ажыр күүсеттивис.

Амгы үеде онгу беш чылдың планныг сорулгаларын күүседир дээш ажыл-иживисте бар арга-курлавырларны дилеп, хынамчалыг ажылдап эгеледивис. Онгу беш чылдың баштайгы чылында хураган болгаш дүк алырының талазы-биле хүлээлгевисти күүсеттивис.

Чоокта чаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке Киев областың мал ажылдакчыларының чагаазын, аназа Леонид Ильичиниң харыызын база СЭКП ТК-ның бүгү совет улуска чагаазын улуг сонуургап номчуп таныштым.

Эгелээн чаа чылдың баштайгы хүннеринден чедиишкинниг ажылдаарынче партия бисти кыйгырып турардыр. Бо бүгүге харыы кылдыр боттарывыс немелде чаа хүлээлгени алырын дүгүрүштүвүс.

Хоюvустуң назы-хары арай улгаткан, ынчангаш бо чылын чүс баштан чүс хураган алырын хүлээнген турдувус. Хоювус ам оолдап эгелээн. Баштай төрээн 87 хойнуң хураганын четче алдывыс.

Кодааның ниити байдалын алгаш көөрге, көргүзүглеривистиң бедик болурунуң аргазы бар. Ынчангаш чуруунда хүлээлгевиске немей чүс хойдан 105 хураганны, бир хойдан-на 2 килограмм дүктү алырын хүлээндивис. Чыл санында 15 тонна сигенни белеткеп ап келген бис. Келир чайын оон эвээш эвести кылып албышаан, чаңчыл ёзугаар кыштаавысты эрте чазын-на септеп, белеткеп алыр бис.

Бо бүгү партиявыс чагаазынга харыывыс болуру-биле кады Улуг Октябрьның 60 чылының юбилейинге белээвис болур.

М. ЧУЧАРАҢМАЙ,
Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкүүском онгу беш чылдың бирги чылында районнуң совхозтар, сүт-бараан фермалар, хойжу бригадалар аразынга социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Ниитизи-биле районнуң ажыл-агыйлары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле 1975 чылдан дээре ажылдаан. Ооң түңнелинде район

көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар планнарын бүгү талазы-биле ажыр күүсеткен. Ылангыя «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарның ажыл-ишчилери эки ажылдаанын демдеглээн. «Барлык», «Дөн-Терезин» совхозтар күрүне мурнунга өрелиг болуп, планныг онаалдаларын чедир күүсетпээн.

Социалистиг чарыштың түңнелинде ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз (директору О. Д. Сарыглар, партком секретары С. Т. Даш-оол) көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын ажыр күүсеткеш, тиилекчи болган. Сүт-бараан фермаларындан «[illegible]» совхозтуң Суг-Кажаа фермазын, хойжу бригадалардан «Хемчик» совхозтуң хойжу бригадазын тиилекчи деп санаан. Тиилекчилерге СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчииир Кызыл туктарың тывыскан.

БҮГҮ ЧОННУҢ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮ

● Бистиң чуртувустуң кедээ ажыл-агыйының ажылдакчыларынга, бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң чагаазын чер болганда чагай сеткил ханыышкын-биле уткаан. Часкы тарылгага чедиишкиннинг белеткенир болгаш ону үлегерлиг эрттирер, мал кыштагладыышкынын эки чорудар, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам көдүрер талазы-биле партияның салган сорулгаларын совхозтар ажылчыннары, колхозчулар чүмү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

— Эрткен чылын бистиң ажыл-агыйның тараажылары гектардан-на ортумаа-биле 26 центнер тарааны алган — деп, Саратов областың Энгельс районунуң XIX партсъезд аттыг колхозунуң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Овсянников чугаалаан. — А суггарылгалыг гектарлардан оон-даа хөй, 50 центнер тарааны алган. Бисте бо чылга белеткел база багай эвес тургустунган. Күзүн чажар тарааларны 720 гектарда тараан. Чазын чажып тарыыр тараа-ларга барык беш муң гектарны белеткээн. Бирги категорияның үнер шынарынга чедир хынаттынган үрезиннери белеткеттинген. Тракторларны септээрин графикти мурнады чорудуп турар, а бүгү машиналар, чаашкыннандырар установкалар, насос станциялары бүрүн белен. Агаар-бойдус баксыраар-даа чүве болза, тергиин эки дүжүттү алыр дээш демисежир бис.

* * *

● РСФСР-де эң улуг — 120 муң гектар картофель шөлү Брянск областа. Эрткен чылын Брянскиниң чер ажылдыглары «ийиги» тарааны күрүнеге 805 муң тоннаны саткан. СЭКП Төп Комитединиң чагаазын танышкаш, картофель тарып өстүрүкчүлери планнарын эде көрүп, чаа сорулгаларны салып турар.

— Бо чылын гектардан-на 300 центнер картофель алыр сорулганы салып турар бис. Ам часка ыяк белеткенип, органиктиг чемишчидилгелерни белеткээш, шөлдерже үндүр сөөртүп турар бис — деп, Брянск областың «Красный Октябрь» совхозунуң звеночу-механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Сологуб бодунуң планнарынга хамаарыштыр чугаалаан. — Картофель тарыыр гектар санынга 85 тонналдан эвээш эвес чемишчидилгени төгер сорулгалыг бис. Органиктиг чемишчидилгелер хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң улуг курлавыры болурун СЭКП ТК-ның чагаазында онзалап демдеглээн-дир. Ол дугайында бистиң боттарывыстың дуржулгавыс база бузуредип турар.

* * *

● Хову болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин нэвүдедириниң чаа курлавырларын Алтайның тараажылары база улам хөйү-биле тып турар. Партияның кыйгырыынга харыы кылдыр крайның колхозтары болгаш совхозтары кол культураны — чазын чажар кызыл-тасты тарыыр шөлдерни улгаттырарының аргазын тып алырын кызыдып турар. Бо чылын Алтайга тараа культуралары беш миллион гектарны азы эрткен чылдаазындан 200 муң гектар хөй шөлдү ээлээр.

* * *

● СЭКП ТК-ның чурттуң ажылчы чоннарынга чагаазында 1977 чылдың часкы тарылгазынга белеткелди эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр айыткан. Краснодардан келген медээлерни ёзугаар алырга, Кубаньның кукуруза сайзырады ажылдаар бүдүрүлгелери чурттуң чөөн талакы районнарынче үрезиннерни массалыг чудуруп чорударынче кирипкен. «1977 чылдың тарылгазынга» дээн бижиктиг вагоннар районнар төптеринден чоруп турар. Воронеж, Саратов областарның, Алтайның болгаш Сибирьниң кедээ черлериниң ажыл-ишчилеринче кукурузаның гибридтиг сорттарлыг он-он муң тонна үрезиннерин чудуруп чоруткулаан. Чурттуң төп болгаш чөөн талакы районнарынче часкы тарылга эгелээрже чедир Кубань кукурузаның 150 муң тонналдан эвээш эвес үрезинин чорудуп бээр.

(СЭТА).

Комсомол амыдыралы

Ажылдың кол участогу

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга партийжи өөредилгениң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи өөредилгезин сайзыраңгайжыдарынче угланган арга-дуржулганы демдеглеп, кол сорулгаларны айыткан.

Партияның ол документизин удуртулга болдургаш, республикада комсомол организациялары аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин сайзыраңгайжыдарынче угланган боттуг ажылдарны чоруткан.

Бистиң республиканың комсомолдуң политөөредилге системазында амгы үеде 8 муң хире, партияның политчырыдыышкынында 4,5 муң ажыг оолдар, кыстар хаара туттунган. Бир онзагай чүве амгы үеде политбөлгүмнерде ортумак эртем чок аныктар саны кызырылганы болур.

Улус ажыл-агыйында ажылдап турар 9 муң оолдар, кыстар кежээки болгаш бот өөредилге черлеринде марксисчи-ленинчи теорияны өөренип турар. Коммунистиг күш-ажыл школалары, улусчу университеттер ышкаш пропаганданың массалыг хевирлерин калбарткан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын пропагандалаары болгаш аныяк кижи бүрүзүнге өөредири амгы үеде комсомол ажылында кол черни ээлеп турар. Съездиниң материалдарын өөрениириниң чугулазын барымдаалааш, ВЛКСМ ТК комсомолдуң политөөредилге системазынга чаа курсту киирип, өөредилге программазын элээн чаарткан.

Бо ажылга комсомол ажылдакчыларының киржилгези улам идепкейжээн. ВЛКСМ комитеттериниң харысалгазы бедээн. Амгы үеде съездиниң материалдарын 3 муң ажыг оолдар, кыстар 207 бөлгүмде өөренип турар.

Марксисчи-ленинчи теорияны шиңгээдиринге аныяктарның сонуургалын бедидери политкичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидериниң чугула угланыышкыны болур. Дуржулгадан ап көөрге, комсомолдуң политбөлгүмнериниң, семинарларының дыңнакчыларының партияның болгаш комсомолдуң төөгүзүнүң, марксисчи-ленинчи теорияның айтырыгларынга, эрге болгаш мораль талазы-биле айтырыгларга сонуургалы бедээн. Мооң-биле холбаштыр пропагандист кадрларны шилири, оларның идейлиг деңнелин, методиктиг мергежилин бедидери чугула сорулга болур.

Сөөлгү чылдарда республикада пропагандистерниң шынар составы экижээн. Оларның иштинде партия кежигүннери эрткен чылын 70 хуу турган болза, амгы үеде 80,7 хуу четкен. 320 пропагандистерниң чартыктан хөй кезии беш чыл ажыг пропагандистеп келген. Пропагандистерниң хөй кезии бүдүрүлге ажыл-агыйларының, албан организацияларның удуртукчулары болуп турар. ВЛКСМ обкому пропагандистерниң мергежилин бедидери-биле оларның семинарларын чаңгыс эвес удаа организастаан.

Пропагандистерден негелде бедээн. Олар дээрге аныяктарның политиктиг кижизидикчилери, хөй патриотчу эгелээшкиннерниң организакчылары-дыр.

Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарның комсомол организациялары пропагандист кадрлар-биле ажылды эки тургускан. ВЛКСМ-ниң Эрзин райкомунуң ажылдакчылары комсомолдуң политбөлгүмнеринде боттары база пропагандистеп, ону солун эрттирип, кичээлдерге үргүлчү олуржуп, дыңнакчылар-биле тус-туста ажылды чорудуп турар. Комсомол райкому, районнуң методиктиг чөвүлели пропагандистер-биле семинарны доктаамал чорудуп, оларны шилип, таарыштыр тургускан. Ында 12 пропагандистер колдуу-ла партия кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, үш чылдан ажыг пропагандист стажтыг. Бо болза республика көргүзүүнде элээн бедик болуп турар. ВЛКСМ комитеттериниң секретарьларының отчёдун райком бюрозунга бо-ла дыңнаар. Район эмнелгезинде, яслисадта, «Чаа орук» колхозта кичээлдерни эрткен өөредилге чылында солун, организастыг чоруткулаан.

Пропагандистиң ажылы берге, харысалгалыг. Оларның дыка хөйү аныктарны билиг-биле чепсеглеп, оларның идейлиг кижизидилгезинге үлүүн киирип турар. Республикада комсомолдуң политөөредилге системазында элээн хөй пропагандистер ВЛКСМ ТК-ның, обкомунуң шаңналдары-биле болгаш «Комсомолчу пропагандиске» деп стол медалы-биле шаңнаткан.

Пропагандист кадрлар-биле ажылда шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй. Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарда пропагандистерниң иштинде партия кежигүннериниң дээди, доостаан дээди эртемниглерниң хуузу, бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистер эвээш болуп келген. Ак-Довуракта, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарда, Кызыл хоорайда пропагандистерниң солчур чоруу удаа-дараа болганындан оларның элээн хөйү бирги чыл ажылдаан эштер болуп турар.

Республиканың чер-черлеринде партия организациялары комсомол кадрларын сагыш човангыры-биле өстүрүп, идей-политиктиг, организакчы ажылдың байлак дуржулгазын оларга дамчыдып берип турар болгай. Ынчангаш партийжи удуртулгага даянгаш, комсомолдуң политчырыдыышкын системазынга мергежилдиг, эки белеткелдиг, алдар-хүндүткелдиг пропагандистерни шилип ап, ажылды улам сайзыраңгайжыдары чугула. Ол ышкаш ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң, райкомнарының чанында методиктиг чөвүлелдерниң ажылынга боттуг дузаны чедирип, оларның ролюн көдүрер.

Амгы үеде пропагандист кадрларның курлавырын белеткээриниң бир таарымчалыг аргазы Кызылдың педагогика институдунуң ниитилел эртемнериниң факультеди болур. Ынчалза-даа ол факультетти доосканының соонда комсомолдуң политбөлгүмнеринге пропагандистээр кижи ховар болуп турар. Мону өөренип көргеш, ВЛКСМ обкомунуң пленуму бо факультетче онза кичээнгей салырын ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунга, башкы институдунуң комсомол комитединге даасткан. Комсомол райкомнары оон доозукчуларын кичээнгейлиг, сагыш човангыр ажыглаар болза эки. Оон ыңай марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң чанынга комсомол пропагандистерниң салбырын тургузарын бир чугула айтырыг деп санап турар бис.

А. СЕРЕН.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

СЕТКИЛИНДЕН БЕРДИНГЕН

— Бистиң районнуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Күдер-оол Дондук-оолович Кууларның кыштаа бо-ла болгай — деп, кады чорааныывыс райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. Б. Сарыглар биске дыңнатты. Улуг өгнү, чаа туткан кажааларны, улуг саралт сигенни машинаның соңгазындан көрүп кагдывыс...

Удаваанда хойжунуң өөнүң чанынга машина доктаай берген. Улуг мага боттуг, делгем хөректиг кижи биске уткуштур келгеш, амыр-менди солушту. Сураглап келген мурнакчы хойжувус ол болду.

Мал-маганының байдалын, канчаар кыштаглап турарын бирден бирээ чокка малчын биске хөөреп берген.

Бо чылын хар эрте чагган, оон уламындан соок болган, ынчангаш берге кыш болуп турарын хойжу бир дугаарында дыңнатты. Кыштың байдалдарын болган тудум хойжулар харысалгазын улам бедиткен. Бүгү-ле күжүн, сагыш-сеткилди ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, оон чаш төлүн менди камгалап алырынче олар угландырган. Хойнуң одарын шын таарыштырып, чылыг суг-биле суггарып турар. Күдер-оол Дондук-ооловичиниң ап чоруткан хемчеглериниң түңнелинде хою хүр кыштап турарын көрдүвүс.

Малчын бистерге кажааларын сонуургадып көргүскен. Олар шупту чаа, таарымчалыг туттунган. Хойларның ижер суун кудар доскаарны аңгы кажаа иштинде тургускан. Доскаарда от одаар черни база кылган. Ол бүгүнү шуптузун малчын бодунуң күжү-биле тудуп алган. Эрги кыштаг турган чери таарымча чок боорга бо Серлиг-Чоогада кыштагны кылып алган. Хойга дыка таарымчалыг чер болду.

Күдер-оол Дондук-оолович мал ажылынга чээрби чыл ажыг ажылдаан. Оон иштинден он сес чылын чылгы кадарып эрттирген. Сагыш сеткилинден малга бердинген эрес малчын чыл бүрүде-ле багай эвес көргүзүглерлиг болуп, чамдык чылдарда чүс баш төрүүр беден чүс кулунну-даа ап турган. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер херекке киирген үлүг дээш Кууларны колхоз баштаар чери каш удаа шаңнап, мактаан.

Сөөлгү чылдарда хой ажылын сайзырадырынче ажыл-агый улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш төлептиг кижилерни хой кадарарынче чоруткан. Оларның бирээзи Күдер-оол Дондук-оолович болган. Партия организациязының болгаш колхозтуң баштаар чериниң идегелин ажыл иш-биле ол бузурелдиг шыдаан. 1975 чылда чүс баш төрүүр хойдан 107 хураганны, оңгу беш чылдың бирги чылында чүс баштан-на 108 хураганны ол доруктургаш, колхозка хүлээткен. Дүк кыргып алырының планын ажыр күүсеткен. Бо чүгле «Коммунизмче орук» колхозта эвес, харын бүгү Өвүр районда дээре көргүзүг болур.

Хойжунуң кадайы Дыртыынай Куулар база-ла мал ажылынга ынак кижи. Ылангыя чаш хураганнарны ажаарынга, азыраарынга мергежилдиин ол көргүзүп, мактадып турар. «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле ол шаңнаткан. Дыртыынай Макыштаевна сес уругларны божаан, кижизиткен. Оларның иштинден бирээзи шериг албаның эрттирип, ужу школада эки өөренип, ада-иези дег ажыл-ишчи, төлептиг аажы-чаңныг өзүп орарлар.

Хойжунуң коданында чымыштыг ажыл-иш — хой оолдаашкыны эгелээн. Чаңгыс баш-даа чаш хураган хоратпас дээш бо хүннерде дүн, хүн чок ол кызымак ажылдап турар. Баштай төрээн 112 хойнуң хураганы менди алдынган.

Күдер-оол Дондук-оолович кыштаглаашкынга, чаш мал төлү хүлээп алырынга хынамчалыг белеткенген. Бодунуң күжү-биле белеткеп алганы 20 тонна сиген болгаш өске-даа мал чемнери кыштаанда бар, ону төрээн хойларга, чаш хураганнарга берип турар. Кыш берге-даа болза, ажыл-ишчи малчынга коргунчуг эвес.

Колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларга, эртемденнерге, кедээ ажыл-агыйның специалистеринге, кедээге материал-техниктиг чепсектерни берип турар үлетпүрнүң ажылдакчыларынга, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң чагаазы-биле малчын өг-бүле танышкаш, ону чүүлдүгзүнүп хүлээп алгаш, бүгү күжүн, мергежилин кыштан малды хүр ажырар, чаш төлүн менди камгалап алыр сорулганы салган. 1977 чылда чүс баш төрүүр хойдан чүстен эвээш эвес хураганны камгалап алырын Күдер-оол Дондук-оолович хүлээнген. Ону күүседиринге бузурелдиг.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: хойжулар Н. Д. Куулар биле Д. М. Куулар.

Авторнуң фотозу.

МЕРГЕЖИЛИНИҢ ТЕРГИИНИ

№ 48 тудуг эргелелиниң хоорайның бешки чаа микрорайонунда № 2 бажыңда ажылдап турган шеверлекчилери Чаа чылдың бүдүүзүнде Галина Кувезинниң баштааны комсомолчу-аныяктар бригадазы «Мергежилиниң тергиини» деп соцчарышка ийиги черни алганы-биле оларга байыр чедирген.

Ол бригадада 8 кыстар Ак-Довуракта № 42 тудуг эргелелинден чедип келген. Раиса Григоровичиниң бригадазы-биле кады ажылдап тургаш, ак-довуракчылар 822 дөрбелчин метрни будааны болгаш 450 дөрбелчин метр ханаларны сыскып, чагтаны Кызылдың шеверлекчилеринге улуг дуза болган.

ЧУРУКТА: Галина Кувезинниң (төвүнде) бригадазы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ЧУРТТАП ТУРАР ЧЕРИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, Тес-Хем районнуң херээженнер чөвүлелдери чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле политмассалыг ажылды сөөлгү үеде элээн идепкейжиткен.

Районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң бүгү адырларында 4 муң ажыг херээженнер бар. Оларның хөй кезии мал ажылы, улус өөредилгези, кадык камгалалы ышкаш чугула адырларда ажылдап турар.

Бисте ниитизи-биле херээженнерниң 5 чөвүлели, 6 бөлүктери, 35 агитквартира, Самагалдай суурда 8 микрорайон тургустунган. Оларны дамчыштыр херээженнер ортузунга политмассалыг ажылды партия организацияларының удуртулгазы-биле чорудуп келген. Эң эки херээженнер чөвүлели, эң эки агитквартира дээш социалистиг чарышты районда организастаан. Микрорайоннарны, агитквартираларны дамчыштыр херээженнерниң политиктиг, экономиктиг өөредилгезин, бот-тывынгыр урап чүүлдүг конкурстарны болгаш өске-даа ажылдарны чорудуп келген.

Районнуң херээженнер чөвүлели социалистиг чарыштың түңнелин чартык чылдап үндүрер. Оон негелделерин ажылдап кылгаш, ол ёзугаар ажылдап турар. Ылангыя херээженнер чөвүлелдериниң хамаарышкан коллективтериниң социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин, сезоннуг ажылдар үезинде бригадаларны, звеноларны тургусканын, херээженнерни бүдүрүлгеге хаара тудуп, кижизидилге темазынга кежээлер эрттиргенин барымдаалап көөр. Херээженнер чөвүлелдериниң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш улуг көдүрлүүшкүн, долу күженишкин-биле ажылдап турарының чижээ «Ак-Эрик» колхозта херээженнер чөвүлелинден (даргазы А. Шалык) көрүп болур. Бо чөвүлел эрткен чылын районда социалистиг чарышка шаңналдыг черни ээлээн. Социалистиг хүлээлгелерни күүседир, бүдүрүлгеге херээженнерни киириштирер, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар дээш ажылды херээженнер чөвүлели эки тургускан.

«О. Шычаа» совхозта херээженнер чөвүлелиниң ажылы база идепкейжээн. Школаның төрелдер комитеди-биле сырый харылзажып, уруглар кижизидилгезин кичээнгейниң төвүнде ол тургускан. Ол ышкаш суур чаагайжыдылгазынче херээженнерни мобилизастап, бажыңнарны чугайлап, хериминерни септеп алган. Малчыннарга, школага, интернатка шефтээшкинни каш удаа организастаан. Арагалаар, ажыл шагы үзер херээженнер совхозта сөөлгү үеде чок болуп турар. «Чодураа» колхозта херээженнер чөвүлели «Эң эки культурлуг өг» деп социалистиг чарышты малчыннар ортузунга организастап, ону квартал санында түңнеп турар. Мал оолдаашкынының үезинде агитквартиралар сезен ажыг сакманщикти малчыннарже үндүрген. Колхозтуң херээженнери малга чем белеткээринге, хой кыргылдаазынга идепкейлиг киришкен. Чоннуң культуразын бедидери, корум-чурумну быжыглаары, суур чаагайжыдылгалыг чергелиг чугула айтырыгларны колхозта херээженнерниң хуралынга чугаалашкан. «Дириглерден артык дириг», «Тайбың болгаш күш-ажыл», «Дагдыныкчылар — бистиң башкыларывыс» деп темалыг кежээлерни агитквартиралар аайы-биле солун эрттирген. Шуурмакта херээженнер чөвүлелиниң ажылында бир онзагай чүве «кижизидилгези берге» дээр уругларны учётка ап, олар-биле ажылды доктаамал чорудуп, школа болгаш ада-ие-биле харылзаалыг ажылдап келгени болур. Хөй-нити организациялары-биле кады «Ак-көк отчугаш» деп кежээни солун эрттирип, Берт-Дагга болгаш Самагалдайга концерттиг агылдап чораннар.

Үениң негелделеринге дүүшкен чугула айтырыгларны Самагалдайда херээженнер чөвүлели сайгарып көрүп турар. ВЛКСМ райкому, клуб, библиотека-биле кады «Че-ве уруглар!», «Кыстың чоргаралы», «Сээ бирги паспорттук» деп темага кежээлерни эрттиргени солун. Микрорайоннарга ажылды активчилерге даянып чорутушаан, ажыл кылбас, арагаже хандыкпыр херээженнер-биле эш хуузунуң судунга шыңгыы чугаалажып, оларның амыдырал-чуртталгазы-биле танышып турар. Оон түңнелинде ындыгларның саны эвээжээн.

Районнуң херээженнер чөвүлели партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи-биле кады план ёзугаар ажылдап, херээженнер чөвүлелдериниң ажылынга ниити удуртулганы боттандырып келген. «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарда, Самагалдай суурда чөвүлелдерниң ажылының дугайын дыңнаан. «Ак-Эрик» колхозта партия организациязының херээженнер чөвүлелиниң ажылын удуртуп турарының дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелели-биле кады районнуң бүгү саанчыларының дуржулга солчуушкуннуг семинарын организастаан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери-биле танышкан хуралдарны суур бүрүзүнге эрттирген. Аңаа хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар дугайында айтырыгларны база чугаалашкан. Амгы үеде херээженнер съездизиниң материалдарын лекторийлерде, агитквартирада өөренип турар.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле политмассалыг ажылдарда ам-даа улуг четпестер бар. Суурлар чаагайжыдылгазын чорутса-даа бо ажыл эң куду деңнелде турар. Херээженнер чөвүлелдери кедээ Советтер-биле кады ону холга алыры негеттинип турар.

Назы четпестерниң кем-херек үүлгедир чоруун болдурбас дээш профилактиктиг ажылдарны баш удур чорудуп, ада-ие болгаш школа-биле харылзааны экижидер. Шеригже аныяк оолдарны үдээри, аныяктарның кудазын эрттирери, чаа паспорт тыпсыры, чаш уругларга төрүттүнгенниң дугайында херечилелди тыпсыры чижектиг ажылдарны байырлалдыг байдалга, чаа ёзу-биле организастаарынга херээженнер чөвүлелдери улуг салыышкынны киирип болур.

Бо хүннерде херээженнер чөвүлелдериниң сагыш салыр бир кол айтырыы — мал кыштаглаашкыны болуп турар. Бригадаларга, фермаларга шефтээшкиннерни чорудар, сакманщиктерниң учёдун тургузар, оларны малчыннарга хуваарын кедээ Советтер болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулары-биле кады чорудар бис.

Оңгу беш чылдың ийиги чылында «Эң эки арыг-силиг бажың», «Культурлуг малчын өг-бүле» дээш агитквартиралар, микрорайоннар аразынга социалистиг чарышты калбартып, районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлээринге үлүүвүстү киирер бис.

М. ОЮН,

Тес-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

ИДЕПКЕЙЖИДЕРИ — БИСТИҢ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң чагаазын Тываның «Билиг» ниитилел организациязының лекторлары бүгү совет кижилер-биле дөмей улуг сонуургал-биле таныжып көргеннер. Ниитилелде 4 муң ажыг лектор бактаап турар. Оларның иштинде эртем ажылдакчылары, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш партия, совет ажылдакчылар бар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын пропагандалаар талазы-биле улуг ажылды олар кылганнар. Оңгу беш чылдың бирги чылында республиканың ажыл-ишчилеринге 23245 лекцияны номчааннар. Ылангыя кедээ ажыл-агыйның экономиказының, мурнакчыларның дуржулгазының дугайында, кедээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарының болгаш социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаарының талазы-биле лекциялар 1975 чылдаазындан хөй номчуттунган.

Ниити күрүнениң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээрде партия-биле, чон-биле сүмележир чаагай чаңчылды барымдаалааш, СЭКП Төп Комитеди соңгаавлаттынмас сорулгаларны дем-биле чугаалажып көөр, оларны шиитпирлээриниң эң-не ажыктыг аргаларын тывар, иштики курлавырларны долузу-биле мобилизастаар, кедээ ажыл-агыйга күрүнениң тускайлап бергени канчаар-даа аажок улуг хөреңгилерни эң дээре ажыглаар дээш, бо чагааны бижиир деп шиитпирледи деп, СЭКП ТК-ның чагаазында айыткан. Ону лектор бүрүзү чүүлдүгзүнүп, деткип турар. Кедээ ажыл-агыйга ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидер талазы-биле партияның XXV съездизиниң салган сорулгаларын күүседири-биле лекция номчулгазын аңаа дүүштүр чорудары лектор бүрүзүнүң сорулгазы кылдыр салып турар бис. Ол ышкаш социалистиг чарыштың кижизидикчи чоруун чедип алыр дээш кедээ ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылдарны оңгу беш чылдың ийиги чылында идепкейжидери — кол хүлээлгевис болур.

Ч. СҮЛДҮМ,

республиканың «Билиг» ниитилелиниң референтизи.

СЕМИНАР

Кызыл районнуң «Х Улуг Хурал» колхозунуң парткому агитаторларның болгаш политинформаторларның семинарларын ой-ойлеп эрттирип турары таарымчалыг.

Эрткен чылдың сөөлгү хүннериниң бирээзинде ындыг семинарны организастап эрттирген. Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында ажылдап турар партия болгаш комсомол организацияларының активчилеринден чүс ажыг кижи аңаа чыылган.

Партком секретары У. Даспаанчык, комсомол организациязының секретары В. Чарт-оол СЭКП-ниң октябрь Пленумунуң материалдарын чон ортузунга таныштырар ажылдың канчаар чоруп турарын, лекция, беседага ажыглаар чаа материалдарның дугайын чыылганнарга чугаалап берген.

Колхоз баштаар чериниң даргазы Ш. Ондар колхоз бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң дугайында, зоотехник В. Сагды делегей байдалынга хамаарыштыр лекцияларны номчаан. Колхозтуң сөөлгү чылдарда ажыл-агый, сан-хөө байдалдарын база келир үедеги перспективаларының дугайын чыылганнарга партком кежигүнү, бухгалтер А. Бичииней таныштырган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Бистиң интервьювус

УРАН ЧҮҮЛ: бедик чадага четкен

Ажылчы чоннуң бот-тывынгыр улусчу уран чогаадылгазының I Бүгү-эвилел фестивалының үшкү ээлчээниң бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле зона көрүлдези январь 4-тен 10-га чедир Новосибирск хоорайга болуп эрткен. Аңаа бистиң республиканың уран чүүл төлээлериниң канчаар киришкениниң дугайында чугаалап бээри-биле бистиң корреспондентивис фестивальдың республика оргкомитединиң даргазы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Күжүгет Серээвич Шойгудан диилээн.

— Бирги Бүгү-эвилел фестивалы республикада ниитизи-биле кандыг байдалдыг эртип турарыл?

— Улусчу чогаадылганың I Бүгү-эвилел фестивалы ам үш дугаар чыл уламчылап чоруп турары бо болгай. Баштайгы ийи чылда тус-тус коллективтерге, районнарга, областарга, край, республикаларга уран чүүлдүн хевирлериниң аайы-биле эрткилээн. Ам эртип турар үшкү ээлчээ Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааттынган болгаш совет чурттуң бо үениң иштинде социал-культура хөгжүлдезиниң кайгамчыктыг чедиишкиннериниң тода көргүзүү боор илерeп турар.

Бистиң республикага Бүгү-эвилел фестивалының бирги, ийиги ээлчеглери чоннуң уран чүүлге сонуургалын бедик көдүрүп, уран чүүл сайзыралынга бистиң чедиишкиннеривистиң көрүнчүү болган. Суурларга, районнарга, республикага тус-тус жанрлар аайы-биле эрткилээн көрүлделер, делгелгелер ниитизи-биле үжен муң хире кижини хаара туткан. Ол дээрге ооң мурнунда беш чылдыы-биле деңнээрге бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң санының ийи катап өскенин херечилеп турар.

Чүгле сан талазы-биле өзүлделиг эвес, а харын уран чүүлдү чоннуң ханы шиңгээдип, ооң бедик чадаларын челип ап турары, күүселделерниң уран мерген, идейлиг утказының, күүседикчилерниң мергежил талазы-биле улуг өзүлделиг болганы фестивальга илерээн. Ооң-биле кады ырының, танцының, өске-даа жанрларның доктаамал ажылдап турар улусчу коллективтериниң, ансамбльдериниң бар апарганын, оларны тургузуп, улуртуп турар тускай мергежилдиг кадрларның өзүп келгенин демдеглээри өөрүнчүг.

Ооң мурнунда ниити ырларга күүселделер ийи-ле үнден эртпейн турган болза, Чадааның ниити ырының күүселделери дөрт үнде, академиктиг, акапеллдиг күүселделерге деңнежип турар-дыр. Кызылдың уран чүүл училищезиниң клуб салбырының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри чүгле тыва национал хөгжүмнү, аялгаларны күүседир эвес, а делегейге сураглыг композиторларның класиктиг чогаалдарын бедик деңнелге күүседип шыдаар-дыр. Кызыл хоорайның, Эрзинниң, Тес-Хемниң, Ак-Довурактың фестивальга киришкен коллективтериниң дугайында мактал сөстерни база чугаалап болур. Ол бүгүнү фестивальдың оргкомитеди, көрүлдениң жюризи база демдеглээн.

Новосибирскиге эрткен көрүлдеге бистиң концертивисте национал аян-шинчилиг номерлерни көрүкчүлер ааҗок сонуургап, улуг үнелелди берген.

— Бистиң бот-тывынгыр артистеривистиң Новосибирскиге көргүзүглери чогум кайы хире чедиишкинниг болганыл?

— Новосибирскиге Тываның уран чүүлүн төлээлээр эргени республика көрүлдезиниң жанрлар аайы-биле лауреаттары чаалап алган болгай. Олар моортан баарда база элээн үениң дургузунда белеткенген. Оон түңнелинде бистиң төлээлеривис республиказының атыалдарын сыкпаан. Зона көрүлдезинге Бүгү-эвилел фестивалының лауреаттары, Бүгү-российа көрүлдезиниң лауреаттары деп хүндүлүг аттарны тыпсыр эргени берген. Бистиң орта киришкен уран чүүл коллектививистен Бүгү-эвилел фестивалының лауреаттары аттарны Чадааның ниити ыры коллективинге, уран чүүл училищезиниң клуб салбырының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестринге, Бай-Тайганың хомусчулар, Чөөн-Хемчиктиң Алдан-Маадыр суурнуң Дембилдей аттыг сыгытчылар, Эрзинниң болгаш Тес-Хемниң танцы ансамбльдеринге, Кызылдың «Геолог» Культура бажыңының ыраажылар квартединге, тус-тус күүседикчилерден сыгытчылар Ооржак Хунаштаар-оол, Ак-оол Кара-Сал, Ак-Довурактан Любовь Бюрбе, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» совхозта комсомол организациязының секретары Виктор Мартай-оол оларга тывыскан. Ол дээрге эң дээди үнелел-дир. Бистиң төлептиг, улуг чедиишкинивис. А оон арткан күүселделер шуптузу Бүгү-россия көрүлдезиниң лауреаттары аттарны чаалап алган.

— Чедиишкиннер-даа улуг-дур. Зона көрүлдезиниң соонда бисте бот-тывынгыр уран чүүл сайзыралынга хамаарыштыр кандыг түңнелдерни үндүрүп болурул?

— Зона көрүлдезинге чедиишкинниг киришкенивис уран чүүлдүң бедик деңнелче сайзыраанын, бот-тывынгыр күүседикчилерниң уран мергежилиниң ааҗок бедээнин, чоннуң культура хөгжүлдезиниң чаа чадаже көдүрүлгенин херечилеп турар. Оон-биле кады зона көрүлдезинге Новосибирск, Омск, Томск, Кемерово областарның, Алтай крайның коллективтеринден улусчу балет, опера театрларының, улусчу цирктиң күүселделерин магадап көргеш, ындыг жанрлар бисте нептереваанынге, сайзыраванынга хомудап артывыс. Азы уран чүүлдүң хевирлеринден бисте чедир сайзырал, өзүлде албайн турар талалар бар-дыр. Ам сорулга болза, чедип алган эки чүүлдерни улам сайзырадырынга, чыдып каап турар талаларны нептередип, хөгжүдеринге идиглиг бүгү хемчеглерни ап чорудары болур. Уран чүүл, культура ажылының дуржулга солчулгазын, темалыг фестивальдарны эрттирерин моон сеңгаар кевүдедири чугула. Чоннуң калбак массаларын уран чүүлче хаара тудуп, клуб, культура одагларын ажыл-ишчилерниң культурлуг негелделерин хандырган турарын чедип алыр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

БЕРЛИН. Далайлар дамчыштыр чорудуп турар ГДР-ниң даштыкы садыының бүгү бараан саарылгазының 45 хире хуузун республиканың болуунуң садыг флоду сөөртүп турар. Ол флот 200 суднолардан тургустунган, ында 8 муң хире далайжылар ажылдап турар.

Эрткен чылын садыг флоду 7 чаа суднолар-биле, ооң иштинде «Нептун-верфт» деп верфке туткан «Посейдон» деп хевирниң болбаазырангайжыттынган беш суднолары-биле неметтинген.

Эрткен чылын ГДР-ниң садыг флоду эң-не аар чүъктерни сөөртүрүнге тускай кылган «Броккен» деп теплоходту база алган. Ол теплоход аары 550 тонна, узуну 55 метр база диаметри 7 метр чедир улуг агрегаттарны чүдүрүп ап болур. Ындыг агрегаттарны сөөртүрү электростанцияларны болгаш химияның улуг тудугларын тудуп турар үеде онза чугула.

ГДР-ниң танкер флодунуң чүък сөөртүрү 1971 чылда 321 муң тонна турганындан амгы үеде 441 муң тонна чедир өскен.

СОҢГУ ЧЕХИЯНЫҢ ДАГЖЫЛАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ПРАГА. Соңгу Чехияның хүрең хөмүр-даш бассейниниң дагжылары беш чылдың ийиги чылын күш-ажылдың рекордтуг бүдүрүкчүлүү-биле эгелээннер. «Мост» деп карьерге ээлчег иштинде хөмүр-даш казып үндүрериниң рекордун тургускан. Аңаа ээлчег иштинде 13450 тонна хөмүр-дашты казып үндүрген. Ол болза мурнунда турганындан 428 тоннага хөй. Чаа чылдың баштайгы айында күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн бассейнниң өске-даа бүдүрүлге черлери база чедип алган.

Соңгу Чехияның хүрең хөмүр-даштыг бассейни социалистиг Чехословакияда эң-не аныяк болгаш перспективтиг бүдүрүлге черлериниң бирээзи болур. Оон күженииишкинниг хөгжүлдези херек кырында социалистиг тургузуушкуннуң чылдарында эгелээн. Эрткен чылын дагжылар 60 миллионнуң кызыгаар чадазын ашкан болгаш чуртка 62 миллион тонна хөмүр-дашты бергеннер.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТУДУУ

ГАВАНА. Кубаның беш чылының ийиги чылының ажыглалга кирер чугула объектизи болза Ольгин хоорайда ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле тудуп турар «КТП-1» дээр тростник ажаар комбайннар заводунуң тудуу болур. Республиканың машина тудуунуң ол эң-не улуг бүдүрүлге черин ажыглалга кииргени-биле чигир тростниктиң ажаарын механизастаарынга, чигир плантацияларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ниитизи-биле сафраның ажыктыын бедидеринге шиитпирлиг базымны кылыр.

Болуунуң баштайгы продукциязын завод бо чылын бүдүрүп үндүрер.

«НОВА ГУТЬ» — РЕСПУБЛИКАГА

ПРАГА. Остравада К. Готвальд аттыг «Нова гуть» деп металлургия комбинадының металлургтары чылды чедиишкинниг эгелээннер.

Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле туттунган «Нова гуть» болуунуң туруп келген чылдарының иштинде республикага дөртен миллион тонна шойну берген. Чылда кан бүдүрери ында барык-ла дөрт миллион тонна болур. Дайын мурнунда буржуаз Чехословакияның бүгү бүдүрүп үндүрүп турганы металлындан болгаш прокадындан хөйнү бүдүрүлге чери ам үндүрүп турар апарган.

Бо чылын «Нова гуть» чуртка эрткен чылдыындан шойну 90 муң тоннага, а канны — 60 муң тоннага хөйнү бээр.

КЕЛИР ҮЕДЕГИ ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ МАГАДЫЛАЛЫ

БУДАПЕШТ. 1976 чылда Венгрияның чиик үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң күш-ажылының түңнели болза чартык миллиард метр хире пөстер, 44 млн. эжеш идиктер, 12,5 млрд. форинтилерге дааранылга кылыглары болган. Доозулган чыл бүдүрүлгениң улам ынайгы өзүлдези-биле, продукцияның шынарының өзүлдези-биле, акы-дуңмалышкы социалистиг чурттар-биле харылзааларының калбарганы-биле тодараттынган. Эрткен чылын Венгрияның чиик үлетпүрүнүң ЭДЧ чурттарынче үндүр сөөртүүшкүнү мурнунда турган чылга деңнээрге 5,5 хуута өскен.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ ЧОВААШКЫН

БЕРЛИН. Амгы үеде Герман Демократтыг Республикада 170 ажыг кадыкшылга черлери болгаш дыштанылга бажыңнары ажылдап турар. Чыл бүрүзүнде аңаа социалистиг күрүнениң 330 муң ажыг хамаатылары дыштанып келген.

ГСЧП-ниң IX съездизиниң шиитпирлериниң ёзугаар 1980 чылга чедир санаторийлерниң болгаш дыштанылга бажыңнарының четкизи дыка калбаар. Амгы үеде республиканың курорттарлыг черлеринде тудуг ажылдарын калбарткан.

ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИ

СОФИЯ. София округтуң Столник хоорайда чылда 2 муң квартираларлыг бажың тудар чаа комбинатты ажыглалга киирген. Амгы үениң ол чаа бүдүрүлге чери социалистиг экономиктиг интеграцияның, Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында акы-дуңмалышкы найыралдың үре-түңнелдииниң чаа херечизи болур.

Комбинатты кыска хуусаанын иштинде туткан: баштайгы кубометр черни ол тудугнуң шөлүнден 1974 чылдың октябрьда казып үндүрген. Совет Эвилелинден аңаа техниканы болгаш дерилгелерни сөөртүп эккелген, тудугнуң эгезинден эгелээш совет тускай эртемниглер боттарының байлак дуржулгазын болгар өөрүнге дамчыдып берген.

РЕКОРДТУГ КӨРГҮЗҮГЛЕР

ГАВАНА. 1976 чылдың декабрьда Гавана портунуң коллективи ай иштинде чүдүрер-дүжүрер ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле национал рекордту тургускан. Портчуларның шалыпчы күш-ажылының түңнелинде, дерилгелерни эң-не дээрези-биле ажыглаанының түңнелинде 425 муң тонна чүъкту саарып кылган.

(СЭТА).

Тайбыңның херээнге салыышкын

БОГОТА. (СЭТА). Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага ам болур деп турар Бүгү-делегей шуулганы тайбыңның камгалаарының, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының болгаш улустарның хамаарышпас чорук, социал чептүг чорук дээш, улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкининиң быжыглаарының херээнге чаа улуг салыышкын болур деп, тайбыңның Колумбия национал Чөвүлелиниң президентизи Хоакин Молано Кампусано медеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болуунуң болгаш совет чазактың могаг чок чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының ачызында, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының күжениишкиннериниң ачызында чепсекти эндере бүдүреринге удур, чепсекти дүжүрери дээш демиселдиң тодаргай программазын ажылдап кылган болгаш ону амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып келген деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага Х. Молано чугаалаан.

Кубага удур чөңгээни сойгалааны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корреспондентизи). Социалистиг Кубага удур АКШ-тың кем-буруулуг үүлгедиишкининиң база бирээзи ында билдингир апарган. 1971 чылда Төп разведка эргелели хаван чумазының бацилллаларын Кубаже киирер талазы-биле планны ажылдап кылган болгаш боттандырган. Ол бацилллалар ортулукка эпидемияны болдурган. Ол дугайын Нью-Йорк штатта үнүп турар «Ньюсдей» солун дыңнаткан. Ол солун ТРЭ-ниң ол кем-буруулуг үүлгедиишкининиң дорт күүседикчилеринден ындыг информацияны алган.

АКШ-тың шпион ведомствозу Кубага удур ындыг ээлчеглиг хемчеглерни канчаар чорутканының дугайын америк разведканың агентилериниң бирээзи чугаалап берген. Ооң чугаазы-биле алырга, 1971 чылдың эгезинде Панама каналының зоназында ТРЭ-ниң чажыт баазазынга чуманың бацилллаларын суп каан тускай хааржакты аңаа берген. Ол хааржакта фабриканың марказы-даа, кайы чуртка ону кылып үндүргениниң дугайында демдек-даа чок болган.

Алган инструкциязын ёзугаар агент ол чүъкту Панаманың эриктериниң чоогунга турган балык тудар траулерге чедире берген. Аңаа ол чүъкту каналдың зоназынга хоргадап турган контрреволюстуг кубажылар хүлээп алган. Оларның бирээзиниң солунга дыңнатканы-биле алырга, траулер ол-ла дораан Кубаның эриктеринче углап чорупкан. Аңаа чеде берген, АКШ-тың Гуантанамо деп шериг баазазының районунга чуманың бацилллаларын дүжүрген. Чедирген «ачы-дузазы» дээш ону чедирген кижиге харам чокка төлеп берген деп, ол билинген. Ол акшаларның чогум кайыын келгениниң дугайында чигзиниг аңаа турбаан деп, ол немеп каан.

Май айның эгезинде Кубага хаваннарның аарый бергениниң дугайында баштайгы таварылгаларны демдеглээн. Кубаның эрге-чагыргалары эпидемия-биле демисел чорударының талазы-биле хемчеглерни ап чорудкан. Ынчалза-даа элээн каш чүс хаваннар өлген. 1971 чылдың июльда болуунуң чугааларының бирээзинге Кубаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, революстуг чазактың премьер-министри Фидель Кастро эпидемия болза АКШ-та хоргадап турар контрреволюстуг эмигрантыларның херээ болур дээрзиниң дугайында медегледи кылган.

Болуунуң үүлгеткен кем-буруулуг херээн ТРЭ 6 чылдың иштинде чажырып келген.

Швейцарияда чурттап турар Чарльз Спенсер Чаплин бодунуң ынак «Кни» деп цирригинге үргүлчү келир. Бо хүн болган оюн көргүзүүшкүнүнүң үезинде клоун суралгыт артиске болгаш ооң кадайынга онзагай «чечек» тутсуп байыр чедирген.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

КАМНААР, КАРАКТААР УЖУРЛУГ

Найысылалывыс Кызыл хоорайның аян-шинчизин онзагай чараш болдурар дээш, акша-хөреңгини күрүне харам чокка үндүрүп турарындан хоорайывыс улам-на өзүп, сайзырап олурар-дыр.

Ынчалза-даа хоорайның чаагайжыдылгазынга кылган чүүлдерни үрегдээр чоруктарның бары кончуг хомудаачыг. Аңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көрээлиңер. Хоорайның аргышкан чонун дажыглап турар автобустарның доктаар черлеринде таарымчалыг кылдыр салгылап каан сандайлар бар болгай. Чоңга ажыктыг эттерни чамдык кижилерниң үрегдеп турары кижи кайгаар. Сандайларның слуттарының ыяштарын чидиг бижек-биле оюп турган, ат, фамилия, ай, хүннер, янзы-бүрү дүрзү-хевирлер шыйып каан болгулаар. Демир ээриилдер-биле быжыглап тудуштурган ыяштарын тура, чара кагып турган, үрегдээн болгулаар. Чамдыктарын андара октап, чуукта, ырадыр аппарып каапкан чыткылаар.

Улуг-Хемниң кежир кылган көвүрүг аксында дыштанылга садчыгажында сандайлар үргүлчү үрегдээшкинге таваржып, чүгле шой даваннары арткан чыткылаар. Ол-ла көвүрүг аксында хоорайда тарымал ыяштар суггарар машиналарның, тракторларның дежурный хайгааракчызы олурар бажыңчыгашты билдинмес үрегдекчилер дүне келгеш, андара каггаш, зуура шаап каарга катап кылган болгай.

Ол эт-септер аңаа-ла боду бүде бербес, оларны кылырынга хөй үе-шак, кижи күжү негеттинер. Ол сандайларны чуртталга-коммунал эргелелдиң бот-эрулга-чарылгалыг участогунуң чазапыр мастерскаязы кылып, бүдүрүп турар. Бир диван сандайны ийи мастер кижи дүрген-не кылганда бир ажыл хүнүнде доозар. Ону кылыры дыка чымышты. Чээрби хире рейкаларны дилдиргеш, хаарылдаар, уттээр, дөртен хире ээриилдер-биле ээрип, эштээн соонда, будуур. Чаңгыс диван сандайның 6 шой даваннарын септелге заводунга кудуп кылганының сэназаска безин ооң өртээ дөртен рубль ажа бээр.

Оларны трактор тергезинге чүдүргеш, турар черлеринге барып чедирип салыры безин берге ажыл. Бир диван сандайның деңзизи үш чүс килограмм чеде бээр. Ону дөрт шыырак кижи көдүрер.

Бүдүрүлге чериниң чарыгдалдарын кылып тургаш, белеткеп каап бо үнелиг эттерни кара өш-биле үрегдеп турарын чүгле хоралакчы чорук деп тайылбырлап болур. Үрегдеп каапкан диван сандайларны автобус доктаар черлерден тракторга чүдүргүлээш дедир аппарып септээр ажылды ук бүдүрүлге чери неделя сайында чорудуп турар. Дүүн аппарып салып каан диван сандайның бөгүн барып көөрге, буза шаап каапкан чыдар таварылгалар бар.

Чоңга таарымчалыг кылдыр кылган бо эдилелдерни кымнар үрегдеп турарыл? Ону бичии уруглар кажан-даа үреп шыдавас. Бодавыже, улуг кижилер эвес дээрзи база билдингир. Ынчалзажок ол быжыг эттерни үрээри база белен эвес, шыдал четпээннер ону үреп база шыдавас. Чүгле күш-шыдалы четчир, шыырак кижилер кандыг-бир чепсек-херекселдер дузазы-биле үреп болур.

Эт-септерни мынчаар үрегдээр чоруктарның фактылары кайы хөй. Чоңнуң идегелдиг хөлгелери автобустарны ап көрээли. Оларның чараш кылдыр будаан хаалаларын шыйбактаар, янзы-бүрү аттар бижиир, чуруур чоруктар шуут нептерээн.

Бистиң хоорайывыста чаагайжыды туттунган, магалыг чараш, бүрүн хандырылгалыг хөй каът бажыңнарны чурттакчылар удаа-дараа ап турар болгай. А ол бажыңнарже чурттакчылар кежүп киргениниң даартазында-ла подъездилерге, коридорларга болгаш даштыкы-даа ханаларынга янзы-бүрү «демдеглелдер» азы ол-деже паккылаан черлер көстүп келири хомудаачыг.

Хоорайның соңгу чүгүнден келген кол орукта алдарлыг даш чонукчузу Х. Тойбу-Хааның кылганы бызаазын эмзирип турар мыйгакты көргүскен скульптураны база-ла үрегдекчилерниң карбаш холу кемдеткен. Ооң чараш кулактары ам чок. Баштай үрегдээн соонда ол чараштыр сиилбиттинген аңның кулактарын демир-биле каннап турган, катан быжыглап кылган тургач. Ынчаар кылып каарга-даа дөмей-ле үреп каапкан. Үш метр ажыг бедикче үнүп, демир быжыглалдыг кежекти үрээни дээрге, тускай херекселдерлиг келгеш, сагыштыбиле үрегдээни ол-дур.

Бүгү-ле чүвени ажылчы чоннуң чаагай чоруунга бистиң күрүневис эгээртинмези-биле бараалгадып турда, чамдык кижилерниң талазындан үрегдекчи, хоралакчы хөөннерниң тыптып турарынга эптежири канчап-даа болдунмас.

Ниитиниң өнчү-хөреңгизин камнаар, карактаар туржук, ону үрегдээр кижилер-биле демиселди хамааты кижи бүрүзү чорудар ужурлуг. Шак ындыг багай чоруктарны үүлгедип турар кижилерни тудуп, илередип, оларны чогуур харысаалгага онааштырып турар болзувусса, чүгле ынчан ону уваткап болур.

С. ВИКТОРОВ.

ТЕРРОРИСТЕРНИ ТУДУП ХОРУГДААНЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның девискээринге турган террористер бөлүүн чоокта чаа айыыл чок чоруктуң органнары илереткен.

Лиссабоннуң кыдыында Эшторилге беш кижини тудуп хоругдаан. Каразып турары-биле алырга, олар элээн каш айларның мурнунда Портуда улуг банкыже халдаашкын кылырын оралдашкан «халдаашкын бөлүүнге» олар кирип турган. Мурнунда Анголага үлетпүр чериниң сураглыг ээзи чораан, чуртка чажыды-биле чоруп турган Андеру Андраде Э Силваны туткан. Полицияның санап турары-биле алырга, болдунмайн барган халдаашкынның организакчызы ол болур.

Ол-ла хүннерниң иштинде чурттуң мурнуу талазынга хоралакчы кем-буруулуг үүлгедиглерни акшаландырарынга меге америк долларларны бүдүрүп үндүрер талазы-биле ёзулуг фабриканы организастап тургускан Мендеш Жасинту деп кижиниң дузалакчызын найысылалга база тудуп хоругдаан. Туттуруп хоругдаткан ол ийи кижиден хол бооларын, хол гранаталарын болгаш «оларның боттарының бүдүрүп алганы» долларларны хураап алган.

Милитаризмниң өөскүдүкчүлери

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарда политиктиг болгаш шериг чавырлыышкынын долгандыр чидиг демисел чоруп турар. Америк дайынзырактар шериг-үлетпүр комплекизиниң эрге-ажыктарын илередип турар реаксылыг политиктиг ажылдакчылар, январь 20-де ажылындан халажыр администрацияның төлээлекчилери чуртка «шериг психозунун» байдалын тургузарынче, американчыларны үндезин чок «совет шериг айыылы» дээр меге-биле коргударынче чүткүп, ындыг чорук-биле кады шериг бюджедин улам ынай дүрген өстүрерин, чепсектиң чаа системаларын болгаш хевирлерин ажылдап кылырын, бүдүрерин дүргедедирин чедип алырын оралдажып турар.

Пентагон амгы үеде чепсектиң бүгү хевирлерин — ланчыбеодан стратегтиг ракеталарга чедир хевирлерин чаартып кылырын боттандыра берген. Ол сорулгаларны боттандырар талазы-биле оон херегледдери кызыгаар чок болу берген. Генералдар болгаш шериг үлетпүрүнүң ээлери чепсекти эндере бүдүрерин күштелдирбишаан, улам-на хөй акша-хөреңгини негеп турарлар.

Боттарының кыйгырыгларын бадыткаар дээш олар АКШ ядролуг чепсекти баштай ажыглап болурун чөпшээреп турар «баштайгы согуг» деп адаар теорияны база катап идип үндүргеннер. Амгы үеде боттуг чүүл болу берген болгаш сөөлгү чылдарның иштинде Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларның үндезини болу берген стратегтиг күштерниң дең чоруунуң принцивин АКШ-тың милитарисчи бөлүктери хүлээп көрбээн. Совет Эвилели-биле харылзааларга шагда-ла буурап дүшкен «күш дөгээр туруш-биле хөделир дээш, олар «артык шериг күжүн» тургузарын негей бергеннер. Талаларның кайызының-даа дең айыыл чок чоруун хандырып турар болгаш чаңгыс талага артык күштү дилеп тыварындан ойталаарының үндезининге совет америк харылзааларны тургузуп болур болгаш тургудар ужурлуг ындыг кара-чаңгыс чөптүг, боттуг принципти ол бөлүктер хүлээп көрбээн.

Мурнукузу ыжкаш ол милитарисчи кампанияны Пентагон баштаан. Национал камгалалдың айтырыгларының талазы-биле «бүдүн томнар болур документилерни» президент кылдыр соңгуткан Дж. Картерге болгаш база ооң чоокку чөвүлекчилеринге ол белеткеп кылган.

Профессионалдыг шериг удуртукчулары Дж. Картерниң соңгулда кампаниязының үезинде ээлеп турган турушталарынга, чижээлээрге, шериг бюджедин элээн кызырарының идеязынга удурланып турарын ол документилерниң анализи көргүскен деп «Ю. С. Ньюс энд Уорлд рипорт» журнал бижээн.

Муң-муң арын материалдарга Дж. Картерге болгаш ооң чөвүлекчилеринге «В-1» деп стратегтиг бомбардировщиктиг дипттер аразының «МХ» деп баллистиктиг чаа ракетазын кылырының стратегтиг-даа база аңаа-даа чепсекти улам ынай сайзырангайжыдарының эргежок чугулазының дугайында шериг-үлетпүр комплекизиниң үзел-бодалын кызымаа-биле олар нептередип турар деп, ол журнал бижээн.

Дайынзырактар-биле Төп разведка эргелели база кады туржу берген. «Совет шериг күчүзүн» үнелеп көрген ээлчеглиг илеткелди ол ам чаа белеткээн. Ол илеткелде Совет Эвилели шериг хереглелинге Каттышкан Штаттардан хөй акша-хөреңгини чарыгдап турар деп меге чүүлдерни киирген.

Элээн каш хонуктарның соонда Пентагонну каапкаш чоруур ужурлуг камгалал министри Рамсфелд болза Дж. Картерниң администрациязын барык-ла хүн бүрүзүнде шериг бюджедин кызырбазынче болгаш «В-1» деп стратегтиг бомбардировщиктерниң база «чалгыннныг ракеталарының» флодун тударынче кыйгырып келген.

Америк милитаристер болгаш шериг-үлетпүр комплекизиниң политиктиг агентилери Совет Эвилелиниң «шериг күчүзүнүң айыылдыг өзүлдезиниң» дугайында шуугаазынны үндүрүп келген, ынчалза-даа фактылар мырынай сыр өске чүүлдү көргүскен. Совет Эвилели чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга болгаш чепсекти дүжүрерин эгелээринге бүгү болдунар чүүлдү кылырынга белениң каш удаа медеглеп келген. Ол талазы-биле чогаадыкчы тодаргай саналдарны ол киирген. Ынчалза-даа АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери болгаш НАТО-нуң киржикчилери оларны үргүлчү хүлээп албайн келген.

Совет Эвилели эвес, харын АКШ чепсекти эндере бүдүрерин баштап, чепсектиң чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузуп турар. Шериг айыылы херек кырында кайыын боор турарыл деп чүве кандыг-даа кижи бүрүзүнге билдингир.

ШАГДААНЫҢ ОРУУ

«Хүреш» стадионга чон-даа арбын чыылган. Мөгелерниң эң авааңгыр күштүглери ээлчег бүрүзүнде оңгаарын арыг октап, салыг саңында шилиттинип, саңы чоорту кызырлып кел чораан. Украинаның Россия-биле каттышканының 300 чыл оюнга турасааткан 64 мөгениң аразындан шилиндек 4 мөге арткан. Узун-шыырак дурт-сыныг, аптара дег делгем хөректиг, кадыр хавактыг мөге көрүкчүлерниң идегелин шыңзыдып, ээлчеглиг удурланыкчызын октап алгаш, көрүкчүлер баарынга девип-самнааш олудунга ээп келгеш, кичээнгейин чайгаар-ла хүрежип турган ийи мөгеде барган. «Дуржулгалыг кижи Даржаа-ла эктаар боор. Бир эвес ол меңээ таварышса, чая баштааш, чая туларын баштай шенээр-дир» деп, ол боданып безин четтикпээнде, К. Даржаа бодунуң оңаар дегээлээш, хөйнүң баарынга хөр-чар чокка көруштуг дужурген.

Көрүкчүлерниң диммиттиг адыш часкаашкынын, ыыт-шимээнин мөге салыкчыларының үнү хензиг када үзе кирипкен.

— Мөге Намчилов бөөлдеп-бөөлдеп дужурериңге белеп тур! Оон оңаав эккелинер!

— Байыр-ваадым хүннеринде даады шүглүр, дагның эрес ээзи дег, Даржаа мөге тавар девип үнүп келди-и!

Кайызы-даа «Динамонуң» төлээлери ол ийи мөге оон мурнунда каш удаа хүрежип чораан болгаш, бот-боттарының аргаларын эки билчириңден, баштайгы минуталарда ачыр-дачыр тудушса-даа, октажып чадашканнар. Стадионнуң ол-бо чүгүнден көдүрүлген көрүкчүлерниң хөлзээнниг шимээни чоорту улгадып, мөгелерниң хей-аъдын хайныктырган.

— Аа, халак, Намчилов буттадып алды—деп, көрүкчүлерниң бирээзи шын-на сеткили-биле мөгезиниң октадыры ол-дур кылдыр бодааш, дүвүрей хона берген.

— Куулар Даржаа ам база шүглүрү ол-дур—деп, өскези бадыткаан.

Намчилов буттадып алгаш, кезек туруп-туруп бир дап бөөрге, удурланыкчызы черге дискектенип чоруй, олура дүшкен. Тиилелге! Милицияның шагдаазы Степан Намчилов алдан дөрттүң хүрежинге шүглүп үлген. К. Даржаа ужуурлешкен. Ол дараазында чылын (1958 чылда) улаштыр шүүлгеш, шилиндек мөгелерниң саңынга кирип, найысылал Кызылга болгаш республиканың спортчуларының оотузунга мөге Намчилов диптип сурагжып эгелээн.

Степан Намчилович ынчан мугур үженниг турган шүглүп, бодунуң шилип алганы ынак спортунуң оюнун амдаа үргүлчүлеп хүрежип чоруур. Ол эрткен чылын Тиилелгениң 30 чылынга турасааткан үш салгалдың хүрежинге хоочуннарның аразынга киришкеш, үжүүрлешкен.

Шактар хүннерже шилчип, хонуктар айларже шуужуп турза-турзаа, күш-ажылчы чымыштыг чылдарның эртери безин эскет чок. Степан Намчилович Намчилов эрткен чылдың сентябрь 15-те 50 харның бедик эртын ашкан. Чүгле милиция органнарынга бараан болган ажыл стажы 25 чыл чедип орар. Хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдап чоруур, күш-ажылдың хоочунунуң төрүттүнген хүнүн кады албан эрттирип турар эш-өөрү байырлалдыг демдеглээн. Өөрүшкүнүң ол шактарында изиг байыр чедиривишкиннери, чылыг эактыышкыннар болгулаан.

— Бир катап базаар шолунге кончуг-ла дидим хөделгеенилер аа, Степан Намчилович? —деп, чыылганнарның бирээзи чугаа ээн.

— Ынчан алдан чылдарның эгези ышкаш чүве ийин. Ол хүн дежурныйлап турааш, ол ажыг ээрик оолдар содаа үндүрген черге таваржы бердим. Оларның баштыңын тудкаш, «Улуг-Хем» ресторанның адаккы каъдынга бир өрээлге ооң-биле чугаалажып орар аравысга, эжик соктаан. Кады чораан эжим эжикти ажыдыптарга, хулиганнап турган оолдуң өөрү холдарында солдат колун курларлыг бисче халдап эгеледилер. Эжим соңга караанын бир көзеээн чара тепкеш, оок үнгеш, милицияга медээлээр сорулгалыг чоруткан. Аныяк шыырак-даа үем ол турган. Дүржок хейлер погоннарым безин үзе соп каапнар. Ынчалза-даа хол боозун хунаашкаш, чадашканнар. Ол аразында өөрүмнүң дузазы чедип келген.

Степан Намчиловичиниң амыдырал, ажыл-херээнге, амы-тынга-даа кыжаңгы дег таварылгалар тургулааның ужуражылгам үезинде ол меңээ чугаалап берген. Ол барык 20 чыл дургузунда районнар аразынга херектээнер дажыыр машинаның улуг шагдаазынга ажылдап, хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, шаңнал-макталга-даа четкен.

Амыдыралдың арыг оруундан соора баргылаан кижилер-биле ажыл быжыг тура-сорукту, өскениң сеткил-хөөнүн эттүр билир, бедик харысалгалыг чорукту негээр. Милицияның тергиини Степан Намчиловта ол бүгү эки шынарлар хөй чылдарның иштинде чоорту мөөңнеттанып, ооң ак сеткилдиг амыдыралының, төлептиг күш-ажылының хемчээчизи, дүрүмү болу берген.

С. Намчилов амгы хүннерде күрүне банкызында хөй түңнүг акша-хөреңгини камгалап турар. Ол кандыг-даа хүлээлгени коммунист кижиниң арыг арын-нүүрү-биле күүседир. Даандырган ажыл-херек дээнде, ону ыяап-ла эчизинге чедирер эрес-шудургу кижилерниң бирээзи.

Степан Намчилович Намчиловтуң үш кызы—Светлана, Маргарита, Раиса — Кызылдың башкы институдунда, оолдары Юрий—7 класста, Белек—2 класста өөренип турар. Өгнүң хереэжен ээзи, бичии уругларның эмчи сестразы Александра Тимофеевнага кады ажылдап турар эш-өөрү чоргаарланыр. Оон хорек чуруун Хүндүлел самбыразында киирген.

Мөге-шыырак, бөдүүн шагдааның кызымак күш-ажылы чээзактың шаңналдары—элээн каш медальдар-биле демдеглеттинген. Мергежилинге бердинген төлептиг милиционер корум-чурум камгалаарының мурнуку одуруун баштап, чоннуң хүндүткелин эдилеп чоруур.

Д. САЛЧАК,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: С. Н. Намчилов.
А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Силерниң библиотекаңарга

ЧҮС МУҢ...

Тываның хоочун чогаалчыларының бирээзи Салим Сүрүң-оолдуң «Чайын чайлагга» деп тоожузу Москваның «Уруглар литературазы» деп ном үндүрер черинге парлаттынып үнген. Чогаалдың утказынга таарыштыр чураан чуруктарлыг ук ном чурттуң янзы-бүрү булуңнарының ном садыгларынга эрткен чылдың сөөлгү айларында-ла кээтүп келген.

Он алды бичии эгелерден тургустунган тоожуда дөрткү классчы Шериг-оолдуң чайгы дыштанылгазында кырган ада-иезинге дузалажып, чайлагның янзы-бүрү ужуралдарынга таваржып турарын чогаалчы уран-чечени-биле бижип турар. Ук тоожуну орус дылче Марк Ватагин очулдурган, а чуруктаастылгазын О. Демидова кылган.

Бир эвес ону садып ап четтикпээн болзуңарза, хуу библиотеканарга бир чаа ном немежир кылдыр, С. Сүрүң-оолдуң «Чайын чайлагга» деп тоожузун садып алырыңарны номчукчунуң өмүнээзинден сүмелээйн. Чаа ном эң ылаңгыя эге класстың өөреникчилеринге солун болгаш өөредиглиг болуру чугаажок.

С. ВЛАД-ООЛ.

КӨРҮКЧҮЛЕРДЕ

Республиканың хөгжүмнүг театрының артистериниң аңгы-аңгы бөлүктери көрүкчүлерге бараан болуру-биле аъттанышкан. Бирги бөлүк бодунуң оюнун Бай-Тайга районнуң суурларындан эгелээн. Олар В. Серен-оолдуң «Оруктар, оруктар...» деп чаа шиизин ойнап чоруур. Ол шиниде Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи А. Тавакай, артистер Х. Шириин-оол, В. Мортай-оол, Д. Намчыл, Л. Хомушку, М. Серепаа, Т. Майдыр, А. Тюлюш, К. Тагаланов, Ч. Мортай-оол, Б. Сапык-оол олар ойнап турар. Орук тудуунда ажылдап турар аныяк ишчилерниң ажыл-амыдыралын, оларның аразында чөрүлдээлерни көргүскен ук шиини Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери база көөр.

У. Гаджибековтуң «Аршин мал-алан» деп хөгжүмнүг комедиязында ойнап турар артистер боттарының маршрудун Улуг-Хем райондан эгелээн. Шиниде РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Л. Солун-оол, Б. Бады-Сагаан, Ч. Монгуш, Е. Кенденбиль, В. Монгальбии, артистер Д. Барынмаа, А. Ооржак, Д. Дамба-Даржаа олар бо удаада ойнап чоруур.

Артистер шиилер көргүзериинден аңгыда көрүкчүлер конференцияларын, ужуражылгаларны эрттирерлер.

БИСТИҢ КОРР.

ТЕМАТИКТИГ КЕЖЭЭ

Бистиң суурга суббота, воскресенье хүннеринде кандыг бир масса-политиктиг кижизидилге ажылын организастаары чаңчыл апарган. Баш бурунгаар көрдүнген ниити план ёзугаар айтырыг болгаш харыы, сураглыг кижилер-биле ужуражылга, номчулга конференциязы ышкаш тематиктиг кежээлерни парткомнуң удуртулгазы-биле чорудуп турар.

Херээженнер чөвүлелиниң организастааны, декабрьның үшкү субботазында «Кижи бойдустуң төлү» деп темага болган кежээни допчу-даа бол, чижекке чырыдайн. Баштайгы лекцияны башкы Өлчеймаа Бадының амыдыралга холбаштыр кылганын чыылганнар үнелеп сонуурган. Төргалыг хемниң уну, бистиң суурнуң кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг, янзы-бүрү кат-чимис, элбек аң-мен байлактыг оран. Ону камгалап өстүрериниң, шын ажыглаарының чурумун лектор тайылбырлааш, чамдык четпестерни шүгүмчүлеп илереткен.

Дараазында эмчи Станислав Күжүгеттиң «Эм үнүштер болгаш ону ажыглаар дугайында» лекциязы база солун болган. Аңаа холбаштыр «Отчугаш» дээр агитквартираның организастааны «Бойдус делгелгезинде» экспонаттарны кижи бүрүзү магадаан: чимис аймаа, эм оъттар, хая чугу, янзы-бүрү дазыл үнүштер, оон-даа өске.

Тыва улустуң бойдус байлакка, ылаңгыя үнүштерге, болгаш дириг амытаннарга хамаарышкан тывызыктарының база үлегер чугааларының конкурузу организастыг болган. Аңаа суурнуң Кыргыс Чолдак-оол, Монгуш Дежит ышкаш хоочун чурттакчыларының идепкейлиг киришкенин демдеглээр.

«Отчугаш» агитквартираның бичии чаштарының бойдуска турасааткан концерти чаптанчыг болган, чыылганнарның кичээнгейин база хаара туткан. Өвүрнүң Төргалыг суурга ол кежээ аттракцион оюннар, хөглүг танцы улажып турган.

К. МАРТНА,
пенсионер.

ЧОРУУҢАР ЧОГУЗУН

Барыын-Хемчик районнуң № 2 поликлиниказының бир өрээлиниң эжиинде салып каан узун сандайларда ээлчег манаан элээн каш аарыг кижилер аразында бир-ле чүве дугайында оожум чугаалашкан олурганнар. Чугаа эмчи сестразы Чыгзымаа Самыяовна Хертектиң дугайында чорул турган. Ону чон эки билир. Ол—ажылынга бердинген, аарыг улуска сагыш човангыр кыс.

Кабинетче киргеш үнүп келген улус: «Лиданың (Чыгзымаа Самыяовнаны аарыг улус-даа, коллективи-даа Лида деп алап чаңчыккан) холунуң чымчаандан сыкыртканын безин эскербейн бардым» деп, хөөрежип турарын кижи бола дыңнаар. Лида эмниң чаңгыс дамдызының үнезин билир. Ынчангаш сыкыртыр эмнерни шприцке бичиини-даа арттырбас. Ол ажыл үезинде авааңгыр, тулуңгур. Аңаа хөй чугааның херээ чок. Ооң чиңгежек мага-боду ээлгир шимчеп, шприц, пинцет туткан шевергин салаалары караңнаар.

Поликлиникада ижин-шөйүндү кабинединиң сестразының кол ажылы—Ак-Довурак хоорайда туруп турар төп лабораторияже аарыг улустан анализтер ап чорудары.

Хүннүң ийиги чартында ол кезер эмчи-биле кады хөй янзы шарыышкыннар кылып, аарыг улуска эмчиниң сүмезин шын сагыырын билдингир кылдыр тайылбырлап берип турар.

Чыгзымаа Самыяовна аныяк специалист. Ол 1974 чылда Кызылдың медицина училищезин дооскаш, бо район эмнелгезинге күш-ажылдың базымнарын эгелээн. Оон бээр көвей эвес, үш-ле чыл эртсе-даа чоннуң кадыы дээш ол билиин, күжүн харам чокка өргүп чоруур аныяк кыска чоннуң хүндүткели улуг.

Училищеге өөренип чораан чылдарында башкыларының чагыг сүмезин Чыгзымаа утпайн сактып чоруур, харында оон карактарынга эргим башкыларының овур-хевири безин көстүп кээр.

Бодунуң ажылындан аңгыда Ч. С. Хертек район эмнелгезиниң комсомол организациязының секретары, коллективтиң чорудуп турар хөй-ниити ажылының активчизи.

Ооң алыс күзели—эмчи болуру. Чыгзымаа Самыяовнаның соңгаларында чырык орайга чедир өшпес. Бо чылын эмчи институдунче шылгалда дужаарынга ооң белеткенип турары ол.

М. КОБЛОВА.

Самагалдай дугайында чугаа

Аныяк чоруур шагда кижиге билдинмес чүве-ле хөй болур. Ол шагда ном, бижик деп чүве бистиң тыва дыл кырынга турган эвес, билдинмес чүүлдерни чүгле улуг назылыг улустарның чугаа-домаандан дыңнап, билип алыр ындыг турган.

1930 чылдың күзүнүнде беш кижи Таңды сынынче диинней чоруп каан бис. Үжүвүс улуг назылыг улус чүве. Хүндүс диинней кылаштааш, шагзыраан ашактар кежээ одаанга келгеш, аъш-чемин кылып чип алгаш, улуг олуп одааш, хөөрежип-ле эгелээр. Оларның оозун дыңнаарга дыка-ла солун. Хөй ашак черле ээ-элдеп хөйнү көрген, дыңнаан, ынчангаш ол өске аштериниң салган айтырыгларын харыылап орар ындыг болган. Ол черле ындыг кижи—чүвени даап азы хөөредип чугаалаар хөөн чок.

Бир-ле кежээ Самагалдай хүрээзиниң Хөл-Өөжүнден Самагалдайже көжүп келгенин төөгүзүн чугаалажы бергенир. Ашактарның ол чугаазын дыңнааш, бо Самагалдайны «Самагалдай» дээн утказы чүү ирги деп сагыжымга кирип келгеш, оларның чугаазы үзүктели бээр аразында:

—Бо Самагалдайны чүге ынчаар адааныл, утказы чүү ирги, моон? — деп, Хөжеден айтырдым.

— Чер-чурт аттарында чамдык ындыг өскерли бээр чүүлдер тургулаар боор чүве-дир ийин. Бо Самагалдайның адының дугайында авамның адазының чугаалап олурганын дыңнаан мен. «Шаанда маңаа чызаан, хүрээ-даа турбаан. Ол черлер Хөл-Өөжүнүң Теве-Дашка турган. А Самагалдай ынчаарда кузуң, чазын аалдар чурттап эртер Оттуг-Оруктуг деп аттыг хем уну турган. Оон унун дургаар улуг орукту чүге Оттуг-Оруктуг дээнил дээрге ол орук-биле дүне чоруурга ында, мында оттар чырыткылаңнаар. Ону чамдык кижилер «хей от»-даа дээр турган чүве-дир. Шынында ол оттарны топтап көөрге, харагаңнарда бичии кара курттар дүне чырыткылаңнайнып турар болган. Ол курттар ам-даа бар ийин. Мону барымдаалааш бо хемни Оттуг-Оруктуг дээн чүве дээр. А чогум Самагалдай деп ат ук сөстү моол дылче очулдурганындан укталган.

Мен билип кээримге чедир чамдык кырган кижилер бо хемни Оттуг-Оруктуг деп адавышаан турган болгаш аныяк кижилер бо хем дугайында хөй-хөй ырларны безин ырлажы бээр турган. Чижээ, мындыг безин ыры бар:

«Оттуг-Орук чыраазындан
Ойнаар шоорну долгап алгаш,
Ортун карам сээн-биле
Ойнап хөглеп оруксаам кээр.

Мону мен безин ырлап чордум ийин, оолдар» деп олурганын дыңнаан мен—деп, аңчы Көже чугаалап олурган чүве ийин.

И. БАДРА,
пенсионер.

Бир чагааның изи-биле

СПОРТ АЖЫЛЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Тываның металлургтарының сууру — Хову-Аксының турар чери бойдус чурумалының талазы-биле бистиң республикада ховар дээн чараш черлерниң бирээзи. Долгандыр тайга, сыннар-биле хүрээлеттинген делгем шынааның кедээ талазында Элегес хем агып баткан. Ооң үстүнде ийи ажык оймакта ийи суур бар. Эрги, чаа ийи суурнуң чаазын бистиң черниң чурттакчылары хоорайжыгаш деп адаарлар. Ында Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы—«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары чурттап турар.

Шак бо чер спорттуң чайгы-даа, кышкы-даа хевирлерин нептередип, сайзырадырынга кончуг-ла таарымчалыг чер. Ындыг турбуже Хову-Аксында спорт ажылы сөөлгү чылдарда уттундурган. Комбинаттың ажылчыннарының дыштаныр хүннеринде, хостуг үелеринде спортчу маргылдаалар, секциялар чорувастаан. Бо дугайында бистиң көдээ бижикчивис Доржу Серепович Ондар редакцияже бижээн.

Чагаада айыттынган фактыларны хынап көөрү-биле Хову-Аксы суурга баргаш, бир-ле дугаарында ол суурнуң чурттакчыларының дыштаныр хүннеринде хостуг үезин эрттирер — Культура ордузу-биле таныштым. Бо ордунуң даштындан-даа, иштинден-даа көөрге кончуг чараш. Ында чоннуң дыштанырынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Делгем спорт залы база бар.

Бистиң чуртувуска күш-культура болгаш спорт ажылын хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың, ылаңгыя СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле Хову-Аксында «Спартак» эки тура спорт ниитилели элээн ажылдарны чорудуп турар. Республика болгаш район маргылдааларынга идепкейлиг киржип, аныяк спортчуларны өөредип, кижизидеринге улуг үлүүн киирип турар мергежилдиг спортчулар бо суурда эвээш эвес.

Оларның аразындан Хову-Аксында уругларның спорт школазының директору, бистиң республиканың шыырак хаакчыларының бирээзи Владимир Ковалёвту, башкы Федор Малютинни, «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары Виктор Ензакты, Равил Мухаметалиевти, Яков Сандыкты улуг чоргаарал-биле адап болур.

Мооң мурнунда чылдарда Хову-Аксының спортчулары республика маргылдааларынга доктаамал киржип, шаңнал-макталдыг-даа черлерни ап турган.

Амгы үеде Хову-Аксы суурда спорт ажылы чогуур деңнелге четпейн, үениң негелделеринден чыдып каап турар. Маргылдаалар чылдың ужу-бажында ийи-чаңгыс болза-даа, оларның шынары куду, спортчуларның мергежилин чавыс, массалыг эвес. Ооң чылдагааны спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларны тургуспаанында, күш-культуржуларның мергежилин бедидеринче сагып салбайн турарында.

Металлургтарның суурунда амгы үеде 5 муң 700 ажыг кижи чурттап турар. «Тыва кобальт» комбинатта ажылдап турар улустуң хөй кезии комсомолчулар болгаш аныктар.

Комбинатта комсомол комитединиң секретары Валентин Кузьмин-биле ужуражып, бүдүрүлгениң комсомолчуларының болгаш аныктарының ортузунда күш-культура болгаш спорт ажылы кайы хире чорул турарын сонуурган айтырарымга ол тода харыы берип шыдаваан. Күш-культура болгаш спорт ажылын комбинатта комсомол комитединиң бюрозунга 1976 чылда чаңгыс-даа катап чугаалашпаан. Моон алгаш көөрге аныяктарның күш-дамыр болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгезин улам ыңай экижидериниң хемчеглерин комбинатта комсомол комитеди кошкак боттандырып турары илдең.

«Тыва кобальт» комбинаттың партком секретары Валентин Викторович Жестовский көдээ бижикчиниң чагаазында айыттынган четпестерни бадыткаан. Суурда «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы база комбинатта спорт ажылын харыылап турар Сергей Ведерниковтуң чедир ажылдавайн турарын ол чугаалады.

— Спорт ажылының дугайында айтырыгны эрткен чылдың сентябрьда парткомга чугаалажып, Сергей Ведерниковка ажылын экижидип, спортче кичээнгейни салырын сүмелээн бис. Ынчалза-даа Ведерников оон түңнел үндүрбээн — деп, партком секретары тайылбырлады.

Үш, дөрт чыл бурунгаар «Тыва кобальт» комбинаттың цехтер, ээлчеглер болгаш бригадалар аразынга спортчу маргылдааларны, эш хуузунуң ужуражылгаларын доктаамал эрттирип келген. Аңаа комбинаттың ажылчыннарының хөй кезии идепкейлиг киржип турган. Сөөлгү үеде шак ындыг спортчу маргылдаалар, оюннар, эш хуузунуң ужуражышкыннары шуут чорувастаан. Ажылчыннарның дыштаныр хүннеринде кандыг-даа спортчу маргылдааларны, турисчи походтарны, арыг агаарже үнүүшкүннерни, экскурсияларны чорутпайн турар.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлерин сайзырадырынга, ону массалыг болдурарынга база күш-культуржуларның мергежилин бедидеринге ооң материалдыг баазазы, дериг-херекселиболгаш тренер кадрлары улуг рольду ойнаар. Хову-Аксында бо талазы-биле байдал багай эвес. Культура ордузунуң иштинде чырык, делгем спорт залы, секциялар ажылдар болза бүгү талазы-биле таарымчалыг бичии-бичии өрээлдер база бар. Хөй ниитичи тренерлер кылдыр ажылдап, спорттуң янзы-бүрү секцияларын чорудуп турар чеди кижиге комбинаттан чарыык шалыңны берип турар.

Байдал ол хире эки турда, спортчу секциялар доктаамал ажылдавайн, хөй аныяктарны ол секцияларже хаара тудар ажылды кошкак чоруткан. Мооң мурнунда чылдарда Хову-Аксының шыдыраачылары республика маргылдааларынга безин эки түңнелдерни көргүзүп турган болгай. Эрткен чылдарда эки ажылдап турган шыдыраа секциязы 1976 чылда ажылын шуут соксаткан. Чамдык секциялар ажылын чорудуп турар-даа болза ында колдуунда-ла школачылар хаара туттунган, а ажылчын аныяктар кончуг эвээш.

Күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини—ГТО-нуң нормаларын дужаарының талазы-биле ажыл кончуг кошкак. Чүгле 600 хире-ле кижи нормаларны дужааган. Оларның хөй кезии школачылар. Бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди чедиишкинниг тургузарының кол негелделериниң бирээзи—бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижини кижизидип, өстүрери болур. Мааңаа чугула рольду коммунистиг кижизидилгениң чардынмас кезии — күш-культура болгаш спорт ойнаар ужурлуг. Ынчангаш «Тыва кобальт» комбинаттың удуртукчулары Хову-Аксында «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң четпестерни чайладып, спорт ажылын экижидери чугула.

В. ЧАДАМБА,
«Шынның» корр.

Бойдус—бистиң өңнүүвүс

ИЛЬМЕН-ХӨЛ

Бо хөлдүң каас чаражын, кайгамчыктыын улус эрте-бурунгу шагдан бээр эскерип келген. Оон дугайында эртемденнер чурттуң соңгу-барыын талазынга шаг-төөгүден бээр туруп келген хөл деп санап турар. Ук хөл шаг-шаанда Черчиң кырын доюп шыва алы берген турар үеден эгелээш, оңгар черге арткан суглан укталып тывылган хөл дээрзин база тодараткан.

Амгы үеде ук хөлдүң хаяызы он хире метр. Суг шала бораруп көстүр. Ында суг курлавыры чоорту эвээжеп чыдар деп, даап бодаашкындаа, ол хөл удавас ссглун каар деп түңнел-даа үнүп турган.

Ынчалза-даа бистиң чуртувустуң соңгу-барыын талазында турар ол Ильмен-Хөл дээрге, эң улуг суг шыгжамырының бирээзи дээрзин утпас херек. Чылдың часкы үелеринде Ловать, Шелонь, Мста болгаш өске-даа хемнер ээзи, ол хөлче агып кирип турда Ильмен-ниң калбаа 2200 дөрбелчин километр чеде бээр. Ынчан ону көөрге, ужу-кыдыы көзүлбес далай дег сагындырар болгай.

Шынында Ильмен-Хөлче бежен хире улуг, биче хемнер агып кирип чыдар. А оон чүгле чаңгыс—Волхов хем үндүр аккан. Ол хөй сугну чамдыкта Ильмен бодунуң савазынга сыңырып шыдавайн баргылаар таварылгалар база бар. Ынчан оон чоок-кавы оңгарлары сугбиле долдуна бээр.

Ильмен-Хөлге суг оруу шаандан бээр ажык-даа турган болза, аңаа чораан судноларга, хемелерге айыылдыг байдалды тургузуп келгилээр. Эрин ажып чыдар хөй суглуг бичии хөлчүгешке улуг-улуг шуургааннар удаа-дараа болгулай бергилээр турган. Таптыг-ла беш век бурунгаар болган халаптың дугайында айыткан мындыг бижимел бар: «Чалгыглаар хенертен көдүрлүп келген, олар улуг-улуг дагларның деңнели хире чедип, ол коргунчуг шуурган үезинде далай ортузунга чораан судно-лар аңдарылган». Ынчангаш Ильмен-Хөлге судно оруун хаар сорулганы салгаш, XVIII векте Мста биле Волховту тудуштуруп турар Северсов капалын ажыглалга киирген.

Амгы үеде Ильмен—ажылчы чоннарның дыштанырынга таарымчалыг кылдыр тургустунган чер апарган. Оон каас, чараш чурумалдыг эриктеринде туристер баазазын, пионер лагерьлерин туткан. Ук хөл бодунуң чаражын чоңга баралгаткан. Оон аңгыда кижилер оон балыкты тудуп, ажыл-агыйга херглеп турар. Оон чанында колхозчулар 30 муң центнер балыкты туткаш, эрткен чылын күрүнеге саткан.

1968 чылда Ильмен-Хөлдү далай болгаш хем балыын шинчилээр Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунче шилчиткен. Оон бөлүк курлавырын ук институт тускай доктааткан программа ёзугаар шинчилеп, комплекстиг ажылдарны чорудуп турар.

Ук хөлде балыктың 28 хевири бар. Оларның эң үнелиг судак, лещ болгаш шортан. Оларның курлавырын улгатырар дээш чугула ажылдарны амгы үеде кылып чорудуп турар. Ильмен кажан-даа байлак. Шаандагы-даа, амгы-даа үеде ол үнелиг байлактарын кижилерге сөңнээн. Ол эртинени карак огу дег камгалап, ажылчы чоннуң дыштанылгазынга, кадыкшылынга улуг ужур-дузалыг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кижилер кылып турар.

В. ТРОЯНОВСКИЙ.

(«Советская Россия» солундан).

телевидение

ЯНВАРЬ 13-ТЕ
МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!»
11.15—«Ырак соңгу чүкке ужуралдар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (Италия-Югославия). 2-ги сериязы.
12.05—«Бистиң намдарывыс. 1926 чыл».
13.05—14.45—Чапсар.
14.45—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Ада шолунуң тарааазы»; 2. «Кольск гоолу»; 3. «Путятин ортулуу».
15.30—Д. Фурманов — «Чапаев».
16.15—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. «Оюнnуң ортузу».
16.45—«Орус чугаа».
17.30—«Өг-бүлеге чугаа».
18.00—«Хөглүг маргылдаалар».
18.45—«Арга-арыгның аяны». Концерт.
КЫЗЫЛДАН
19.00—Телемедээлер.
19.10—«Ажыктыы болгаш шыварлыы дээш». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар, реклама.
МОСКВАДАН
20.05—«9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы Валентин Зорин эрттирер.
21.10—«Ырак соңгу чүкке ужуралдар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. (Италия-Югославия). 3-кү сериязы.
22.00—22.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага бүрген, аязыр агаар болур. Янзы-бүрү угланыышкыннг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 11—16, өске арткаңнарынга 27—29 градус соок болур. Автоoруктарга көстүрү эки.

Кызылга эдир булуттаар, биче хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 24—26 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 13-ТЕ
«ПАЙЫРАЛ»: «Сээ бээрин диледим» (2 сериялыг) 9.30, 12.15, 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «ЧП» (1-ги сериязы) 10.25, 12.05, 15.30, 17.10, «Кара роза» 13.45, 18.50, 20.35 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Адазы чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Бешки уалун» 15.00, «Ынаныылдың үнү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийже амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үдетиүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
ТИРАЖ 16332. ЧАГЫГ № 88.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелдиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00403